

AZ ÚT

Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára

Alapította:

XIX. ÉVFOLYAM

RAVASZ LÁSZLÓ

1937. 2. SZÁM.

T A R T A L O M :

Az Ige Tükrében. Menjetek be a szoros kapun. (Dávid Gyula.)

Prédikáció-vázlatok. (Orth Imre.)

A ref. theologia tanítása az államról.
(Dávid Gyula.)

A legújabb Méliusz-tanulmányok. (Juhász I.)

A felső osztályos középiskolai vallástani tankönyvek revíziója. (M. Nagy Ottó.)

Hogyan köszönjenek elemi iskolás gyermekeink. (Kovács Lajos.)

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. IMRE LAJOS

DR. TAVASZY SÁNDOR

Felelős szerkesztő: DR. IMRE LAJOS

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Ciuj, C. Victoriei 38. Ref.Theologia

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egész évre . . . . . 120 Lei

Egyes szám ára . . . . . 12 Lei

Ravas z László:

Hit és engedelmesség

Prédikációk, beszédek, cikkek, előadások. — Terjedelme 350 oldal.

Előjegyzési ára: 160 Lei.

Biblia-melléklet

Összeállította: Sipos Géza. A művet Maksay Albert és Nagy András theol. tanárok néztek át. Ez a 80 oldalos, sűrű petit betűvel nyomott „Biblia-melléklet”, mely különösen a lelkészek segítségül szolgálhat, az Agenda kötött szövegein kívül kb. 200 bibliai személynév jelentését és előfordulási helyét, kb. 150 földrajzi hely és különösebb bibliai kifejezés magyarázatát, a bibliai mértékek, pénzek és időszámítás mai értelmét, teljes idő- és eseménytáblázatot és az Ó és Újszövetség könyveinek rövid magyarázatát tartalmazza. Ezenkívül összefoglaló beosztások (próféták, kül. zsoltárok, csodák, példázatok stb.) valamint a gyakrabban idézett Igék előfordulási helye (250 lókus) nevezetesebb alkalmakra és az egyházi év különféle ünnepeire vonatkozó alkalmas textusok gyűjteménye, végül kis apollógia van benne. Alakja olyan, hogy a rendes kiadásu *teljes Bibliába* be lehet tenni, esetleg ahhoz hozzá lehet köttetni. A Biblia-melléklet ára 40 lej. — A postai viteldíját külön számítjuk fel. (Kb. 10 lej.)

Hazafelé

Imakönyv nők részére. Irta: Ravasz László. Ára 150 Lei.

Itt az Isten köztünk

Bibliaolvasó kalauz az 1937. év minden napjára.

Aranylánc.

Elmélkedések konfirmándusok számára.

Irta: Dr. Imre Lajos. Ára 15 Lei.

Zengjen hálaének

A VII-ik bővített kiadás tartalmazza a régi énekeken kívül a pályadíjat nyert IKE indulót, valamint 25 újabb éneket. Ára 10 L.

Egész ember

Irta: Ivar Saeter. Fordította: Szigethy Béla. — Ára: 30 Lei.

Diszitsük fel lakásunkat

művészes Cálátel-i diszitéstü bibliamondásos keményfából készült fali táblákkal. — Darabja 18 Lei.

Megrendelhetők az „Ifjú” kiadóhivatalában, Cluj, Ref. Theologia

---

• **Az Ige Tükreben** •

Menjetekek be a szoros kapun.

Mt. 7, 13 s köv.

Jézus Krisztus „hegyi beszéd“-je végén megmutatja, hogy miképpen kezdődik egy prédikáció befejezése. Sarokba szorit, ahonnan nincs legkisebb kibuvó. A „*vagy vagy*“ döntése elé állít s én csak úgy tagadhatom meg őt, hogy ez a tagadás részemre a „veszedelem.“ Prédikációja felhívás, szűk korlátok és lehetőségek közzé szoritott felhívás: menjetekek be a szoros kapun, azaz menjetekek be Isten országába, menjetekek be az Életbe. Hogy Jézus Krisztusról így tudjak bizonyosságot tenni, ehhez az szükséges, hogy én legyek az első, akit felhívása megszorít, döntés elé állít. Amíg nem döntöttem mellette, nem tudok bizonyosságot tenni róla, nem akármilyen, hanem ellenállhatatlan, visszautasíthatatlan bizonyosságot.

Az életre a szoros kapu és a keskeny út vezet. Mit jelent ez? Teljes leszámolást nemcsak Vele, hanem magammal. Sokkal meztelenebbül kell és lehet előtte állanom, mint amilyen meztelenül erre a világra születtem. A szoros kapu és a keskeny út felhívás, hogy mindent el kell hagynom, amit ebben az életben szeretek, még életemet is, nemcsak a földi kincseket. Felhívásra alkú nincs. *Vagy-vagy*. Ez a teljes feladás a kegyelemből való teljes élés. A kegyelemből való teljes élés pedig azt jelenti, hogy nemcsak a végcélra nézve számoltam le, hanem a földi életre nézve is: egészen Isten akarata alatt állok, magamra nézve egy vezetést, a Jézus Krisztus vezetését ismerem el és mindenképpen leszámoltam azzal, hogy minden körülmények között halálíg hűséges követője *vagyok* és *leszek*. Megalkuvásnak büntetlenül helye nincs.

A legkisebb megalkuvás a veszedelemre vivő széles út. Ez az alkú az élet „*status quo*“ állapotának, a helyzet változatlanóságának fenntartása, a döntésre való felhívás kijátszása, de egyben „veszedelem.“ Mit jelent még a széles út? Azt, hogy nem Krisztus után, hanem a széles úton járó *tömeg* után és tömeggel akarok járni, a cimborák vagy, a barátok, vagy a társadalom általános igazságai és „morál“-ja szerint akarok élni, senkit megsérteni nem akarok, mindenkivel jóba akarok lenni, mindenki jó véleményét részemre akarom biztosítani, emberek előtt nyilvántartott magatartásomban igényök szerint feddhetetlen akarok lenni és senki rossz néven ne vegye: egy kis elismerést, egy kis dicsőséget biztosítani. Ez a magatartás azonban: a veszedelemre vivő széles út!

Ezzel a magatartással e világnak csak „Uram, Uram“ emberei vagyunk, még akkor is, ha netalán Jézus Krisztusról máskülönben egészen becsületesen gondolkozunk és róla jószándékú nyilatkozatokat teszünk. Állhatunk talán nyilvánosan az ő szolgálatában, tehetünk róla hétről-hétre szószéki nyilatkozatokat közzé, hirdethetjük százszor az ő nevét és oszthatunk ezerszer urvacsorát, mégis semmi nem ment fel bennünket azon ítélet alól, hogy „juhoknak ruházatába“ öltözött farkasok vagyunk... *ha*... nem cselekedszük „az én mennyei Atyám akaratát!“

A gyümölcsről vett hasonlat, amelyről az összefüggésből kiszakítva olyan sokszor és előszeretettel prédikálunk, csak erőteljesebb aláhuzása Krisztus „*vagy-vagy*“ felhívásának, a vele való leszámolás kikerülhetetlenségének. A gyümölcs annyi, mint „az én mennyei Atyám akaratának cselekvése.“ Erre a parancsoló felhívásra át kell értékelnem eddigi magatartásomat és minden munkámat. Attól nem kell félnem, hogy talán egyedül maradok e világban, barátokat veszítek el, jó hirnevem csorbát szenved, együgyűnek, félszegnek tartanak, a világ mondhatja talán, hogy életem olyan hasztalannak és egyedül valónak látszik, mint az aláhullott, széltől sodort falevél, én tudom és hiszem, hogy ebben az egyedülvalóságban útban vagyok a felé, hogy Isten szolgája legyek és az ő kegyelméből a szoros kapun bemehessek a mennyek országába.

Dávid Gyula.

Prédikáció-vázlatok.

Az Úr felkentje.

Luk. 4: 18—19.

Nincs az Ószövetségben még egy rész, mely olyan tönőren és oly megragadó erővel fejezné ki azt a könyörülő kegyelmet és megváltó szeretetet, melyet az Úr felkentje fog hozni Izráelnek — mint Esaiás prófécias könyvének 62. része, melyet a felolvasott Ige idéz. A szabadítónak, megváltónak, az Úr felkentjének: a Messiásnak szolgálata, tiszte, hivatása foglaltatik benne.

Jézus, miután a názáreti zsinagógában felolvasta a próféciát, ezzel a bejelentéssel fordul az álméltkodó sokasághoz: „Ma teljesedtet be ez az Írás” (21. vers). Mintha csak azt mondaná: én vagyok a megígért Messiás!

Maga a szó: Messiás zsidóul, mint a görög Krisztus magyarul Felkentet jelent. Miképen ma a királyokat koronázással (stb. lelkipásztorokat kézzrátétellel) iktatják hivatalukba, úgy régen a választott nép királyainak, főpapjainak és prófétáinak tiszttségükbe való beiktatása azáltal történt, hogy fejükre szent olajat tölthettek, felkenték őket.

A földi királyok dicsősége azonban mulandó volt, ők maguk pedig — még a legkiválóbbak is — gyarlók, halandók voltak, akik sokszor nemcsak alattvalóikat, hanem saját magukat sem tudták megoltalmazni a külső és belső ellenség ellen. Ugyszintén a főpapok is, amikor az egész népért kellett közbenjárniok Isten-nél, először a saját bűneikért voltak kénytelenek engesztelő áldozatot bemutatni és ezeket az áldozatokat évenként meg kellett ismételnök. A próféták pedig, mégha oly tisztán szólották is az Istennek akaratát, annak csak egy töredékét, kicsiny részét ismerték s ők maguk hirdették a legjobban, hogy csak előre küldött követői ők annak az Eljövendőnek, kinek még saruja szíjját sem méltók megoldani, kit az Úr nem veszendő olajjal, hanem szent lelkével fog felkenni, tisztébe beiktatni, hogy titkos tanácsát és akaratát váltságunk felől tökéletesen megjelentse és beteljesítse.

Hogyne várták volna hát Izráel fiai ezt a Messiást (Felkentet) a legfőbb prófétát és tanítót, aki egyszersemind egyetlenegy főpap is léssen, ki egyszeri és tökéletes áldozatával egyszer s mindenkorra megváltja a benne hívőket és őket mint örökkévaló király,

örökkévaló országába gyűjti és megtartja minden hatalmassággal szemben. (Heid. Káté.)

És ime, az Úr felkentje eljött. De csodálatos és érthetetlen-ellentétképen isteni elhivatásával, főpapi méltóságával és királyi dicsőségével szemben, úgy jött el (ahogy Ézsaiás megjövendölte), a szegényekhez, töredelmes szívűekhez, lesujtottakhoz stb.

Ez az ellentét azonban csak látszólagos. Mert hiszen az csak természetes, hogy aki szabad vagy szabadnak érzi magát, az nem vár szabadítóra. Az egészségeseknek nincs szükségük orvosra. Mit jelent: „boldogok a lelki szegények“, a világ bölcsével és mindentudóival szemben. A gazdagság veszélyei. Amíg jól megdolgunk, sikeres az életünk, nem igen törődünk Istennel, az ő dolgaival. A hatalom, földi dicsőség, híruság elképráztatják szemünket, nem látjuk a nyomorúságot, bűnt stb. Ezeknek a maguk esztendeje, ez a jelenvaló élet a kedves.

Ezeknek nincs szükségük az Úr felkentjére.

De vajjon mi ezek közé tartozunk-e? Vizsgáld meg magadat, életedet. Ha talán nem is vagy útszéli koldus, vagy a mindennapi kenyérért máról holnapra robotoló nyomorultja az életnek, micsoda a gazdagságod, vagyonod, neved, dicsőséged? Miben kevélykedel? Neked (!) nincs szükséged az orvosra? Nem, mi nem ezek közé tartozunk. (V. ö. Jelen. 3 : 17—18) Boruljunk oda töredelemmel, mint nyomorultak, foglyok, vakok és lesujtottak és nekink is hirdetni fogja az Úr kedves esztendejét:

Krisztus, a Felkent: a mi legfőbb prófétánk (evangéliumot hirdet, szemeket me megnyit), egyetlenegy főpápunk (meggyógyít, megvált), örökkévaló királyunk (megszabadít, az Úr országának, kedves esztendejének részesévé tesz és abban megtart.)

Áldott légy ezért Jézusunk,
Édes megváltó Krisztusunk:
Főtanítónk és orvosunk,
Megszabadító királyunk!

Az ember Jézus.

János 6 : 42.

Aki végigolvasta azt a fejezetet, melyből a mult vasárnapon alapigénket veitük, az tudja mi lett a következménye annak, hogy Jézus magát az Úr felkentjének mondotta. Először elálmélkodtak „kedves“ beszédein, majd csodálkoznak, hogy Józsefnek, az ács-mesternek fia, a körülkben nőtt ember hogy mondhat ilyeneket, a végén megharagszanak, megbotránkoznak és meg akarják ölni Jézust. Ugyanez a megbotránkozás veszi körül Jézust, amikor a zsidók a puszta mannához hasonló jelt kívánnak tőle és ő ellentétben a mannának csak testet és csak ideig tápláló erejével saját magát ama „mennyei kenyérnek“ nevezi, mely minket az örökéletre táplál. Zúgolódva kérdik: „Nem ez-é Jézus, a József fia? . . . mi módon mondja hát ez, hogy a mennyből szállottam alá?“ Ki hall-

gathatja őt? (60. vers.) Ettől fogva sokan visszavonulának és nem járnak vala többé övele (66.)

Hány ember van ma is, aki így szól, mihelyt Jézus istenségéről van szó, aki „megegyezően a pozitív tudománnyal, nem fogadja el a különálló természetfölöttit, a csodát”. (Renan.) Jézus nevét nem lehet már [kitörölni az emberiség történetéből. Az ő élete beleépltetett abba. Még ha éveinket nem is az ő születésének idejével mérjük is. (A német új pogány mozgalom a „Kr. e. és Kr. u.” megjelölés helyett „az idő forduló előtt és óta” megjelölést kívánja kötelezővé tenni.) Hogy Jézus történeti személy volt, nem is tagadja senki. Sőt! Elismerik, hogy nagy ember volt, a legnagyobbak közül való. Az emberiség egyik legnagyobb tanítómestere. Az idealizmus apostola. Szociális reformer. Magasztos eszmék tragikus sorsú vértanúja. Messze kimagaslik embertársai közül, mint a gyémánt kiragyog a fekete szén közül, de azért összetételében, csak olyan szén, közönséges ember, amilyen mi vagyunk Istentünk, megváltónk nem lehet.

A názáretiek, a zsidók megbotránkoztak azon, hogy a názáreti Jézus az Atya küldöttjének, Isten Fiaának mondja magát. Mert úgy hitték ismerik atyját, anyját, mert tudták róla, hogy hová való, mert ősmerték testvéreit, mert látták enni, inni, éhezni, szenvedni, mert tanui lehettek megkorbácsoltatásának, megfeszíttetésének, mert látták meghalni, nem tudtak hinni neki. Jézus életének emberi oldala elzárta előlük az istenit.

Pedig ami a világ fiai számára botránkozás és bolondság, az a mi hitünknek boldog bizonyossága és dicsekedése.

Épen azért hiszünk Jézus Krisztusnak, mert ember is volt. Épen ember volta a garancia arranézve, hogy Isten kegyelme valóban hozzánk hajolt, valóban megváltott minket, mert valaki megáldoztatott értünk. Az ószövetség jóvendölései és ígéretei beteljesedtek, mert született valaki, ember, aki egészen olyan volt, mint mi, növekedő, örvendező és síró, éhező és szenvedő, mint mi és mégis különbözött tőlünk (új teremtés: második Ádám), mert nem ismerte a bűnt és épen ezért érettünk szenvedett, miattunk, helyettünk halt meg. Nem kegyes lelkek időfeletti kegyes elmélkedéseit, vallásos illuzióit, szent óhajtásait tartalmazza a Szentírás, hanem egy időhöz kötött, tehát valóban e világ életében megtörtént, egyszeri történeti tényről szóló bizonyágtételét látó és halló embereknek. Nem lehet kisémmizni, kiradirozni. Isten szólott hozzánk. Mint ember szólott, aki olyan volt, mint mi, aki megjárta a kísértéseknek, szenvedéseknek útját mint mi, aki épen ezért megért minket. Akihez mehetünk. Mennyei kenyér. Egyedül lehet szabaddítónk, Megváltónk.

Isten szent szerelmét Jézus hozta hozzánk.

Hogyne zengne mindig róla csak szívünk szánk?

Oh, mi nagy dicsőség, Jézus a mi éltünk!

Oh, csodálja föld s ég: Isten szenved értünk!

Jézus Krisztus: a mi Urunk.

— Virágvasárnapra. —

Ján. 1: 10–18.

Virágvasárnap Krisztus királyi bevonulásának emléktünnepe. Jézus nyilvánosan proklamálja Ur voltát (Luk. 19:31.) és elfogadja a hódolatot, amellyel övezik (19:40) Megmutatja övéinek, hogy ő valóban Király és életük uralkodója akar lenni.

Milyen kevesen értették meg igazán. Földi királyságot, földi dicsőséget vártak tőle. Milyen hamar elpárolgott az emberi lelkesedés, mihelyt nem azt kapta, amit várt és változott gyűlöletté, a hozsánna átokká, az „Isten hozott“ „feszítsd meg“ kiáltássá.

A Mózes törvényeit féltő farizeusok, írástudók, főpapok alig néhány nap múlva megaláztatva dörzsölhették kezeiket: hamar véget vetettek a názáreti Jézus királyságának. Ők a Jeruzsálembé bevonuló Jézusban csak a törvény megrontóját, veszedelmes felforgatót, forradalmárt láttak. Szegények, nem vették észre, hogy a szenvedés, megaláztatás és kereszthalál, melyben részlették, a király teljességéhez tartozik — így jövendőlték a próféták is. Nem vették észre, hogy Mózes által csak a törvény adatott, de a kegyelem és igazság Jézus Krisztus által lett (17) Nem hittek Jánosnak, hogyan hittek volna Jézusnak, aki épen azáltal adott elégtételt Isten igazságának, hogy elszenvetde a bűn büntetését, a halált és kegyelmet hozott ezáltal a benne hívő bűnös embereknek.

Épen ezáltal lett a mi Urunk, mert drága véren váltott meg és tett a maga tulajdonává minket.

Milyen boldogan tesz bizonyosságot János erről az írástudóktól kicsúfolt, övéitől elhagyott, hóhérok kezébe adott vérző emberről: „És láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét!”

Nagypéntek sötétsége, komor gyásza nem borítja el a virágvasárnapnak fényét és ragyogását: csak megtanít helyesen látni azt.

Epen mert Nagypéntek következik reá, a virágvasárnap a magábaszállásnak, a döntésnek ideje: én melyik láborba tartozom? A Jézus ellenségei közé, a közönbösökhöz a tömeggel ma hozsánná, holnap átkot mondó seregéhez, vagy azoknak boldog csapatához, akik a testté lett Igét köszöntik a bevonuló Jézusban, az egyszülött Fiút, ki az Atyát jelentette ki nekünk, akinek teljességéből veszünk kegyelmet kegyelemért.

Nehéz az utóbbiakhoz tartozni. Be kell vallanunk, hogy mi miattunk következett virágvasárnapra nagypéntek. Be kell vallanunk gyarló, méliatlan voltunkat. Rongyos a ruhánk, foltos, beszennyezett az életünk, de Jézus, mint királyfi a koldusfiút kézen fog és odaállít Atyja elé: az én ruhámat adom nékik. Hatalmat ad, hogy Isten fiaivá legyünk.

Am a világ még ma sem ismeri, nem fogadja be Őt. És Te? Fogadd be. Add oda neki magadat. Jer, kövessük Őt a bűnbánatnak hetében alázatosan a szenvedések útján, hogy Szentlelke:

által boldog, tiszta, örvendező új életre szüljön minket. A királyt üdvözö újjongo virágvasárnapi hozsánna nem fog lefagyni ajáunkról soha.

Nem vagyunk mi magunkél,
De Jézus vére, bére;
Testünk, lelkünk Istenéi stb.

Istentől elszakasztva.

— Nagypéntekre. —

Mát. 27 : 46

Az Úr felkentjéről, a mi Urunk Jézus Krisztusról szól Ézsaiás, amikor azt jövendöli az Úr szolgájáról, aki magára veszi a világ bűneit és engesztelő áldozatul adja életét, hogy „utált és embe-
rektől elhagyott, fájdalmak férfia és betegség ismerője.“ (Ésa. 53 : 3.)

Elhagyja az ég dicsőségét, hogy szegény emberi életet öltön magára. Mint szent, foltnélküli, istentelen, bűnös emberek közt él (Királyfi durva utcaölykök között) v. ö. Mt. 17 : 17. Jött, hogy tanítson minket, segítsen nekünk, megkeresse és megtartsa, ami elveszett. Szelid, alázatos, csak jót tett. Jutalma? Tekints szenvedéseire. Ha volna festő, ki a szenvedő Jézust úgy lefesthetné, ha volna költő, ki az emberi nyelv legszebb ékesszólásával úgy meg-
rajzolhatná, hogy azon a Krisztus-arcon a Kálváriának minden kínja tükrözze! A magárahagyatottságnak, lelki vívódásoknak és az elárultatásnak, Judás csókjának a kínja a Getsemánében; az arcul köpés és megostoroztatás szégyene, a vérző tövissel koronázott fej, Péter tagadása, a nagy tanács aljassága, Pilátus szív-
telensége, a katonák durvasága, a nép, mellyel csak jót tett, ördögi gyűlölete, átvert kezek, kiszáradt torok kínja. Mint ártatlan és bűn-
nélküli a gyalázat fáján. És mindezeknél nagyobb kín és teher: hordozza a világ bűneit. (Viselted már másnak a terhét? Mit szenved az atya, mikor látja gyermeke eltévelyedését, a lelkét öli a bánat s a gyermek talán csak legyint reá. Így hordozza Jézus a mi bűneinket.)

A legnagyobb kín és fájdalom azonban, hogy nemcsak az emberek vetik meg, hagyják el, hanem a bűn miatt Istentől is távol kell lennie. Ezért a rettenetes kiáltás: „Eli, eli... miért hagyál el engemet?“ Olyan borzalmas a bűn, hogy azt, aki hordozza, elválasztja Istentől! Még távolról sem sejtethjük mi, gyarló emberek min mehetett át az Isten Fia, akinek életeleme volt az Atyával való egység, abban a percben.

Ez a kiáltás fedi fel a bűn rettenetes mélységét. Fedi fel a bűn által Istentől elszakasztott, megátkozott, kárhozatra ítélt életünk legmélyebb nyomorúságát. Micsoda szörnyű teher lehet az, amely alatt még az Isten-ember is összeroskad.

Megszűnt a kapcsolat Isten és ember között. A bűn mint át-
hidalthatalan szakadék tátong. A paradicsom elveszett, csak a kár-
hozat maradt meg. És örök sóvárgás az elérhetetlen utáú.

Ki ne látná, hogy ez a világ Istentől elszakadt világ? Világ-

háború, forradalom, árvíz, vér, krízis, nyomorúság, testi-lelki fertő, betegség halál.

És vajjon ha a magunk életébe tekintünk? A kereszttel szemben hiábavaló minden önáltatás. A kereszt ítélet minden felett, ami ember és emberi. Összetör minden magunkba bizást. Lehull az álarc. Felfedi életünk ürességét, szegénységét, gyarlóságaink eszünkbe jutnak. És felsír ajkunkon az ének: „Keresztedre búsan nézünk... Mert miattunk omlott véred.“

Igen, miattunk.

Ha ezt felismerjük, akkor megtudjuk, hogy helyettünk is. Ami bennünk csak sejtés, minden nyomorúságunk végső okáról: isten-nélküliségünk átkát Ő öntudatosan magára vette.

Nemcsak helyettünk. Érettünk is. Itt változik az átok áldássá.

A szakadékot, a bűnt emberi életünk nyomorúságát sohasem láttuk volna meg. Jézus kereszti felfedi, megmutatja. Nemcsak. Áthidalja a számunkra áthidalhatatlant. Jézus magát veti belé. Kitöltötte. Szenvedése, váltságahalála a hid. A bűnt nem törölte el, de már nem árthat. Mert helyreállította közösségünket az Atyával. Keresztrefeszített két karja hívókatólag int felénk: jöjjetek én hozzám! Feleljünk:

Jövök, semmit nem hozva,
Keresztedbe fogózva,
Meztelen, hogy felruházz,
Árván, bizva, hogy megszánsz stb.

Krisztus él.

Lukács 24 : 5, 6.

Lektió : Márk 16 : 1—8.

Az első husvét reggelén, még mielőtt a nap felkelt volna, Arimáthiai József sziklasirja felé vezető úton néma asszonyok haladnak. Szivükben a friss fájdalom, a nagypénteki kereszti vigasztalan árnyéka sötéten fekszik reá lelkükre. Krisztus meghalt és Vele együtt sirbaszállott minden reménység, — már csak egy maradt hátra, az utolsó kötelesség: a drága halott testének a vég-tisztességet megadni és a sirja mellett Őt gyászolva siratni. Ajkukon a kérdés: vajjon kicsoda hengerlti el a követ a sirbolt szájáról? Már csak ez a gondjuk, ez a törődésük, miközben bánatuknak nehéz terhét hordozzák. És akkor beletör életükbe, mint fényes villám a sötét éjszakába a husvétli csoda: a kő nem zárja már el a sirnak száját, helyette angyalok szólnak reájok: „Mit keressetek a holtak között az élőt? Nincs itt, hanem feltámadott!“

Az Úr feltámadott! Imé a husvétli evangélium csodálatos jelentése: a gonoszság kitöltötte hatalmát, mert keresztre juttatta a jószágot, de végkép diadalt nem vehetett rajta: az Istennek igazságát, szentségét, hozzánk való szeretetét nem lehetett sirba zárni, nem lehetett végkép elintézni; harmadnapon halottaiból feltámadta: új, megdicsőült testtel, új erővel, új győzelemmel. A kegyes

asszonyok hiába visznek balzsamot és drága illatú keneteket a holtak, Jézusnak nem szánalomra, nem megsíratásra, hanem hódolatra, nem temető szolgálatra, hanem új élet hirdetésére, új örvendező, boldog élet hirdetésére, továbbadására van szüksége.

Ézért harsonázzák az angyalok bele a világba, a kárörvendő hitetlen emberek füleibe csak úgy, mint a szétszaladt, megijedt, elbujt, reményüket vesztett tanítványok szívébe: „Mit keressitek a holtak között az élőket? Nincs itt, hanem feltámadott!” — Amazoknak ítélet, ezeknek pedig élet.

Ítélet azoknak, akik az Úr nevét még most is szidalommal illetik, kik mocskos szájjal törnek nap nap után az Úr szentsége ellen, kik a Teremtő parancsolatait semmibe veszik, örökkévaló törvényeit lábbal tiporják, szent akaratát megtagadják, minden igazságnak, jóságnak bukásában gyönyörködnek és örvendeznek a gonoszság diadalmán. Akik nem az Istennek, hanem a maguk fékevesztett, megmérgezett, a bűn által megromlott ösztöneiknek engedelmessé válnak, akik kárörvendve állnak meg minden kereszt mellett, melyre a mások élete, boldogsága, reménysége függesztett, akik csak a test és a vér hazug, önző, sárbarántó szavára hallgatnak. Akik csak a vagyonukban, a saját erejükben és ügyességükben bízhatnak. Akik gazdagoknak tartják magokat, noha koldusszegények, szépségökkel és szép ruháikkal dicsekednek, noha alig fedeztetik el mezítelenségüknek rutsága, új tudományoktól elbódítva mindentudóknak, bölcsseknek hiszik magokat, noha esztelenek, elbizakodottságokban erejükkel, egészségökkel kérkednek, noha sorvasztó halálos betegség emészti lelköket, vagy akik valóságosaknak tartják magokat, noha istentelenek?

Óh, jaj annak, akik a nagypénteki Kereszt tövében, amikor a nappal éjszaka lett és meghasadt a Szentek szentjét az emberekől elválasztó templomi függöny az ősi, szent falak között és a föld megrendül: rendületlenül szívvel állott meg továbbra is megkeményedett gonoszságában. Akkor és ott a gyalázat fáján minden emberi gonoszság megítéltetett s ez az ítélet a Jézus feltámadásával megpecsételtetett.

De ugy-e, Testvérem, Ti nem az ítélet beszédét, hanem az életnek üzenetét jöttetek ide meghallgatni?!

Ti nem kárörömmel, hanem siralommal, nem kevélyen, hanem alázatosan, nem kaján vigyorgással, hanem siró töredelemmel, nem öntelt, megkeményedett lélekkel, hanem bűnbánó szívvel állottatok a Golgothán és könnyhullatással kísértétek sirjába azt, ki érettünk vérét hullatta. Jertek hát, mutassam meg Néktek a Jézus sirját, mely üres és elhagyatott, hadd hirdessem hát Néktek az életet!

Ne keressétek az élőket a holtak között. Ne keressétek Jézust a történelemnek, régmúlt idők letűnt dicsőségéről regélő lapjain, ne keressétek Őt dogmáknak, hitcikkeknek avult tanításában, egyházi megüresedett hagyományokban, de a Biblia betűibe zárva — Jézus él, él és munkálkodik ma is.

Jézus él. Él, amikor a keresztségben, mint magaddal tehetetlen kicsiny gyermeket már eljegyzett magának, — él az édesanyád hűsítő kezének simogatásában, amellyel betegágyadnak kínjait enyhítette, — él az anyai csókban, mely ezer veszélytől óvott meg a nagyvilágban, — él a természet szépségében, madarak dalában, rengő kalászkok aranyában, csillogó napsúgárban, — él a szívednek tavaszában, amikor találkozik két lélek és szereteiben összedobban két szív, — él a gyermeked mosolyában, — él a szorgalmad, becsületes munkád eredményében, vagyonod gyarapodásában, — él az örömeidben, boldogságodban, — de él a bánatodban, nyomoruságodban is. Él akkor is, ha elveszi vagyonodat, vagy sikertelenné teszi munkádat, hogy földi kincseknél értékesebbek felé irányítsa tekintetedet. Él a koporsó mellett a bánatodban, gyászodban, mint vigasz, — él az erőtelenségedben, mint erő, — csüggedésedben, mint biztatás... Él itt az Úrvacsorájában, amikor minden terhedet, mit az élet rakott rád, le akarja venni vállaidról, ahol a bűnbánatnak feredőjével tisztává akarja mosni lelkedet, meggyógyítani, új reménységgel megtölteni csüggedő üres szívedet, amikor a bűn és véték hullámainál az emberi gyarlóságok, kicsinyességek, gyűlölségek, bántások szennyes árájától, a világ zajától körülvelt életedet egy percre megnyugtatja és új lendülettel indít tovább életednek vizein... És él Jézus, amikor a halálnak réme fenyeget és a reád váró sir borzalma rettent, hogy az utolsó földi órák gyötrelmét, a szeretteidtól való elválásnak kínját a hozzámennetelnek édességével és az örökélet reménységével enyhítse.

Igen, Jézus él, feltámadott, él és uralkodik!

Megtörte a bűn, a gonoszság hatalmát, meggyógyította a szabadulásnak, az új életnek kapuját.

Testvéreim! a husvét nem arra való, hogy afelett bölcsekedjünk, miképp volt lehetséges a feltámadás, hogy a Jézus feltámadását szembehelyezzük a természet törvényeivel, a Jézus feltámadása nem dadogószavú anyagiás bölcsek, hitetlen bolondok vitatkozásának témája, a Jézus feltámadása hívő emberek bizonyossága.

Tekintsetek a tanítványokra, kik az elfogatás éjszakáján széjjel-szaladnak, kik közül a legelső is megtagadja Urát, — mi tette Őket hitvalló hőökké, ha nem a feltámadott Krisztusnak a lelke. Kivel találkozott a keresztyéneket tüzzel-vassal pusztító, öldöklő dühű tarzusi Saulus a damaskusi uton, ki tette őt alázatós szílvű, lángszavú apostollá, ha nem a feltámadott Krisztus. Honnan vette az a néhány egyszerű zsidó ember a bátorságot, hogy hadat üzenjen a szeretet nevében az egész világnak, ha nem a feltámadott Krisztustól. Ki állott Luther Márton mellett a wormsí birodalmi gyűlésen a fényes püspökök és a császár ellenséges dühével szemben. (Ki védte meg anyaszentegyházunkat vérzivataros századok pusztító dűhein stb., gályarabok...)

Testvéreim, Krisztus él, — a Krisztus nem halt meg örökre

a kereszten: sőt épp akkor él igazán, épp akkor a legerősebb, amikor ellenségei azt gondolják, hogy végkép leszámoltak vele és a legbiztonságosabban érzik magukat. Nagypéntek úgy indult, mint a bűnnek, a gonoszságnak diadala és úgy végződött, mint Krisztus örökidőre szóló, megváltó győzelme. A tanítványok széjjel-szaladtak, a főtanács nyugodtan hajtotta álmra szemeit és néhány nap múlva arra ébredt, hogy a Krisztus bolondsága veszedelmesebben terjed az atyafiak között, mint azelőtt. Néző ki akarta irtani a keresztyéneket, de minden megégetett, vadállatoktól széjjeltépett mártír száz új követőt toborzott az Istennek.

Testvéreim, Krisztus megfeszítettett érellünk, de fel is támadott, mi már nem vagyunk a bűn rabszolgái, a kárhozat fia, körülöttünk lehet akármilyen sötét a világ, akármilyen gonoszak az idők és romlottak az emberek, — a gonoszság megtéltetett, elvész és csak aki Istenben hisz, az marad meg.

Ne féljünk tehát, ha ideig óráig sötétségben kell járjunk: a hamisság nem lehet végkép urrá az igazság felett, az erkölcstelenség nem diadalmaskodhatik az erkölcs felett, a gonoszság nem győzheti le a jóságot, a szeretet nagyobb minden gyűlöletnél... dühös tüzét bármint hányja a föld bálványára: vége lesz és elvész, ledől megalázva, az ítélő Isten szavára.

Krisztus feltámadott, ne keressük a holtak között az élő!

Nem siralomra, gyászra van Neki szüksége, nem sopánkodásra, hogy nehéz ma az élet, romlottak az erkölcsök, súlyod az ifjúság, nem is kegyes fecsegésre, szemforgató szenteskedésre van Neki szüksége, hanem tettekre, új élet hirdetésére, új élet, munkás magyar, kálvinista öntudatos élet megmutatására: mely a romokon is tud építeni, mely az éjszakában biztosan tudja, hogy eljön a hajnal, a télben bizó reménységgel várja a tavaszt, — mely nem egyezik, alkuszik a kor megmételtyezett csúszó-mászó szellemével, hanem gerinces, kemény akarással indul el: új tavasz, új hajnal, új kikelet, új élet felé

Krisztus feltámadott! Testvéreim, döbbenjen a mi szívünkbe is bele az első husvétnak csodája. álljunk be mi is a győzedelmes halleluját zengők táborába, akiknek nincsen szívük félelmére nézni sirjuk fenekére — és induljunk bátran, boldogan, ajkunkon a Krisztus nevével, szívünkben az ő engedelmességével, karjainkban az ő erejével.

Zengjen a zsoltárunk lelkes halleluját: Krisztus feltámadott!

Orth Imre.

A református theologia tanítása az államról.

Az állam kérdése nemcsak általánosan, hanem speciálisan a theológiában is ismét sürgős és égető kérdés lett. A *Kálvin* felfogásának az állameszme fejlődésére gyakorolt hatása, a modern gondolkozásban egyre jobban hódító totális állam gondolata, valamint sok, nemcsak laikus, hanem éppen theológus-egyházi embernek az állam kérdésében elfoglalt laza evangéliumi felfogása arra indítanak, hogy egyházi életünknek ezzel a nap-nap után komolyabban veendő életkérdésével theologiai szempontból foglalkozzunk.

Számunkra református theologiai gondolkozás történetében a reformáció és a reformáció talajából kinövő reformátori (dialektikai) theologia tanítása adja meg az államfelfogás objektív vonalát. Ezt református theológusnak ismernie és hozzá alkalmazkodnia kell. Az evangéliumi és reformátori objektív vonal ismerése remélni merem, hogy az államról való beszédben mindenkit megfontoltá, az állam iránti magatartásában következetessé tesz.

Ismerkedjünk meg : mit tanít az államról *Kálvin*, a mi reformátorunk és a reformátorok talaján álló dialektikai theologia.

I. Az állam Kálvinnál.

1. Az állam eredete és rendeltetése.

A dialektikai theologia az államról való felfogásában a reformátorok nyomán halad s ezen a nyomon is éppen a *Kálvin* felfogása az, amelyik tanításukat leginkább meghatározza. Természetesen a kérdés a reformáció óta megváltozott, de az alap, amelyen állva a kérdéstről beszélni lehet, ma is ugyanaz. Ezért röviden összefoglalom *Kálvin* felfogását az államról, mintegy igazolásául a dialektikai theológiának a reformátori talajban való gyökerezésére. Eltekintve a dialektikai theológiától, *Kálvin* államfelfogása a kérdés területén ma is a legfontosabb fejezetek közé tartozik.

Kálvinnál, ellentétben *Lutherrel*, az államnak legteljesebb pozitív értékével találkozunk. *Luther* az államot természeténél fogva istenellenes képződménynek tartotta. Természetesen az állam pozitív méltatására is talált szavakat : „Gottis eygentlich werck, ordnunk und creatur der Vernunft höhes werck“ és „nützlichst Amt auf erden“. Vallásos értéket annyiban tulajdonított az államnak, amennyiben szükség volt rá, hogy a lélek és szeretet fegyvereivel harcoló keresztyéneket a gonoszsággal szemben megvédjé és az istenes élet lehetőségét elősegítse. Békességet tart az emberek között, ami nélkül az evangéliumot prédikálni nem lehet.“ *Kálvinnál* az állam negatív rendeltetése mellett, amely a védelemben áll, az államnak egy fontosabb pozitív feladatával találkozunk, mely az egyház és a vallás iránti kötelességeinek teljesítésében áll. Mindkét reformátor az államot isteni eredetűnek tartja, de *Kálvinnál* nemcsak negatív rendeltetésű „eygentlich werck“, hanem Isten ajándéka, „sancta

ordinatio". Mindketten egyek abban, hogy az államot a bűn miatti rendnek tartják, de amíg Luther azt vallja, hogy az állam a bűnös élet kényszerűségéből állott elő és Krisztus a talált felsőbbiséget csak engedte, de nem rendelte, addig Kálvin a bűnt az állam keletkezése „conditio sine qua non”-jának, nem pedig „causa”-jának tartja. Kálvin az állam keletkezésének okát az „ordinatio Dei”-ben, vagyis az események természetes folyamatába való közvetlen isteni beavatkozásban látja. Kálvin az államot azért kapcsolja már eredetében ennyire Isten akaratához, hogy rendeltetését is Isten akarata határozza meg.¹

Ebből a felfogásból következik Kálvinnál az állam pozitív rendeltetésének előírása.² A polgári kormányzat rendeltetése az, „hogy míg az emberek között élünk, Istennek külső tiszteletét ápolja és védelmezza, a kegyességnek igazi tudományát és az egyháznak az állapotját oltalmazza, életünket az emberi társasághoz szabja, erkölcsünket a polgári jó rendhez idomítsa, minket egymás közt megbékéltessen és a közös békét és nyugalmat táplálja.” Balgáknak nevezi azokat, akik az egyházban olyan nagy tökéletességről álmodnak, amely az az emberi társadalomban sohasem található. Az állam kiktűzőbölésének gondolata barbárság, olyan nagy szükség van reá, mint „a kenyérre, vízre, napra, levegőre”, sőt még nagyobb, mert ezek az életnek csak dologi fenntartását szolgálják. Az állam feladata még az is, „hogy a bálványimádás, Isten nevének káromlása” az ő igazsága elleni gyalázkodások és egyéb vallási botrányok nyilvánosan fel ne merüljenek és a nép közé el ne hintessenek, hogy a közbékesség meg ne zavartassék, hogy ki-ki a magát épen és sértetlenül birtokolja, hogy az emberek egymásközt feddhetetlen érintkezést folytatassanak, hogy a tisztesség és szerénység tiszteletben tartassék közöttük... az emberek között az emberies érzület fennálljon.”³ Az állam feladata Kálvin szerint e vonatkozásban nem lehet az, hogy a vallásról és Isten tiszteletéről „saját tetszésük szerint törvényt hozzanak”, hanem, hogy vigyázzon, hogy az igaz vallás... nyilvánosan és közszentségtörésekkel büntetlenül meg ne sértessek és be ne szennyeztessék”. *Az igaz vallás meghatározása nem a politika, hanem a theologia feladata az Isten Igéje alapján.*⁴

Éppen azért, mert Kálvin állama ámbár a bűnös állapot következménye, de egyúttal Isten közvetlen alapítása — „ordo a Deo institutus” — és mert mindenkiben az a meggyőződés él, hogy Isten a saját művével szoros kapcsolatban van, amelytől sohasem akar elválni és mert annak állandó és gondoskodó ura s az is marad örökké, éppen ezért az állam léte szent és magas érték kifejezése.⁵

2. Az állam alkotó tényezői.

a) A felsőbbiség.

Kálvin a felsőbbiséggel kapcsolatosan két dolgot hangsúlyoz: annak isteni hivatási jellegét és ebből folyó felelősségét. A felsőbbiség megbízatása Istentől van, „Isten személyét képviseli”, „Isten ajándéka”, „Isten rendelése”, „Isten szolgálja”, „Isten helyettese”. „Ezért mindenki előtt kétségtelennek kell lennie, hogy a polgári hatalom nemcsak Isten előtt szent és törvényes hivatás, hanem egyúttal a legszentebb is és a halandók egész életében a legtisztelőre méltóbb”. A felsőbbiség jellemvonása: feddhetetlenség, okosság, szelidség, önmérséklet, ártatlanság, jóság, jóakarát, igazság, Kálvin rendkívül nagy súlyt he-

¹ Baron, H. Calvins Staatsanschauung... c. művében adja a különböző reformatori írások tanítását. 60. s köv. oldalain.

² Kálvin, Inst. IV. 20. 1. s köv.

³ I. m. IV. 20. 1.

⁴ Wernle a három reformátor közül Kálvint a legnagyobb realistának tartja, szemben Lutherrel, aki az államot a nemkeresztények miatt tartja szükségesnek és szemben Zwinglivel, aki az állam „durva rend”-jét a keresztények maradandó tökéletlensége miatt is szükségesnek tartja. Kálvinnál az állam „ordo a Deo” minden ember számára. P. Wernle, Calvin, 141. old.

⁵ H. Baron, I. m. 24. old.

Ilyez a felsőbbség Isteni eredetének és rendeltetésének hangsúlyozására, mert az egész állami élet egyensúlyának biztonsága inkább a felsőbbségtől, mint a néptől függ, az állam rendjének megzavarása is gyakrabban jön a felsőbbségtől, mint néptől. A felsőbbség és a nép viszonyának szabályozója az államforma.

Az államforma tekintetében a Kálvin felfogása változó, amínthogy nem is lehet minden államnak ugyanazt a kormányzati formát megállapítani. Tekintettel kell lenni a helyi és idői körülményekre. Kálvin az államforma kérdésében a különböző vidékek különböző kormányforma szerinti igazgatását tartja helyesnek.⁶ Magára nézve azon a véleményen van, hogy az arisztokrácia, vagy az általa és a polgári közrend által kormányzott állam a többit valamennyit felülmulja.⁷ A monarchisztikus államformát nem tartja kívánatosnak és írásaiban hova-tovább súlyos kritikával illeti, mint amelyik könnyen zsarnoksággá fajul és úgy az isteni paranccsal, mint az emberek földi jóllétének szempontjaival ellentétbe kerül. A demokratikus köztársaságot még rosszabbnak tartja, a népet ferdeség, könnyelműség, ostobaság (*pravitas, levitas, stultitia*) jellemzi s ezért a demokratikus uralom könnyen lázongásba sikklik át és az összes államformák között legkönnyebben hajlik kinövésekre.⁸ Kálvin a demokratikus kormányzati elvét a gyülekezeti vezetésben a laikusok bevonásával valószínűsítette meg, de „az államkormányzatban sokkal elővigyázatosabb volt.”⁹ *Kálvin ezt az államformát tartja legjobbnak, melyben a nép joga és szabadsága leginkább biztosítva van.* Az emberek bűne miatt „biztosabb és ürhetőbb, ha a kormányzatot többen tartják a kezükben.”¹⁰ Kálvin eszménye az arisztokratikus köztársaság, melynek tekintélye előtte egyre nőtt a monarchikus államforma rovására. Mivel azonban az államforma felőli döntést Kálvin nem tartotta a magán ember dolgának, ezt magára nézve is kötelezőnek tartotta és a monarchisztikus hatalmat is Isten rendelése iránti teljes engedelmességben elismerte.

Reális őtestamentomi felfogására vall az államfő legfőbb kötelességeinek leírása: *ítélet és igazságtéves.* Az igazság az ártatlanok védelmezése, az ítélet az istentelenek erőszakosságának megtörése és megbüntetése.¹¹ A Kálvin állama elsősorban *jogállam*, de nem a mai természeti jog, a mai szubjektív jog értelmében, vagyis nem abban az értelemben, hogy az alattvalóknak az állammal szemben csak jogaik lennének és az államnak nincs más kötelessége, hogy az egyes individuumok egymás közötti egyensúlyozott életrendjét biztosítsa; *a Kálvin állama mint jogállam, Itélet- és igazságtéves hatalom az istentelenek megbüntetésére és az igazak védelmére.* A jog felsőbbbségi kötelesség, hogy vele a nép javára és hasznára szolgáljon. A büntetés az isteni ítélet végrehajtása az isteni tekintély folytán. „Nem hiába viseli a kardot...” Az ítélettartásban azonban sem túlzott szigorúságba, sem kegyelmének fitogtatásába ne essék.¹²

A „közbüntetés gyakorlására” néha fegyvert kell ragadnia. Kálvin ezen az alapon elkezdett háborút törvényesnek tartja. Háborút csak a „legnagyobb szükség esetén” lehet kezdeni az állam külső és belső ellenségeitől való megóvás érdekében. A háború elkerülésére mindent meg kell tenni, nem szabad szerepet játszania az uralkodó, vagy a nép hiúságának. Ezen az alapon elkezdett háború Isten akarata szerint való.¹³

⁶ Inst. IV. 20. 8.

⁷ Kálvin az államforma kérdésében az Institutio különböző kiadásában más más véleményen van. Az — 1536-ban a monarchikus államformát védelmezi, az 1539-ben a köztársasági államforma lép előtérbe, az 1559-ben bár hangsúlyozza, hogy az államforma önmagában nem fontos, mégis fenntartja véleményét és nem dönt a monarchisztikus forma mellett. Ez több veszedelmet hozhat, mint a köztársaság. „Igy ír Kálvin 1559-ben, mikor már egész sereg-uralkodót megismert” — mondja Wernle.

⁸ Ist. IV. 20. 8.

⁹ Baron, i. m. 75. old.

¹⁰ Inst. u. o.

¹¹ Inst. IV. 20. 9.

¹² Inst. IV. 20. 10.

¹³ Inst. IV. 20. 11—12.

A kormányzatot illető kérdések közé sorolja Kálvin az adók kérdését. Az adó az *állami szükséglet segédeszköze, mellyel a nyomorult népet önkéntlél zaklatni zsarnoki kapzsiság*. Az adók felhasználása csak „Isten előtti tiszta lelkiismerettel” történhetik. Az adó „*a nép vére*”, melyet ha nem kímélnék, a legdurvább kegyetlenségbe esnek. A jövedelemmel mindenkinek hivatása szerint kell élnie. Az uralkodónak reprezentálására és udvartartása fényére is kell gondolnia, de nem szabad elfelejtenie, hogy a „*közkinctár*” nem „*magdnpénztár*”.¹⁴

b) A törvény.

Az államnak második alkotó tényezője a törvény. A törvények „az állam legerősebb idegei... a törvény néma felsőbbség, a felsőbbség pedig élő törvény.” A fejedelmi önkénynek nincs helye. A *kormányzat* törvényekhez kötött és nem egyéb, mint a *törvények végrehajtó keze*. Kálvint az a kérdés foglalkoztatja: van-e minden időre és minden országra érvényes keresztlyen normáltörvény és vajjon ez a normáltörvény a Mózes törvénye-e? A mózesi törvény három része közül (erkölcsi, szertartási, törvénykezési) csak a tizparancs törvénye jön tekintetbe kettős tendenciájával. Ez az igazságnak valódi és örök szabálya, előírva minden nemzet és korabeli emberek számára, mint a természet törvénynek és annak a lelkiismeretnek bizonyágtétele, melyet Isten az emberek szívébe vésett.¹⁵ Az erkölcsi törvény örök követelése *Isten helyes tisztelete és a testvéri szeretet*, a ceremonális és jogi törvény nem egyéb, mint ennek a konkretizálása a népek és korok különböző szükségének megfelelően. A törvényalkotásnál Kálvin a *szeretet parancsának érvényesítéséig nem megy el*, de nem is mehet, mert a *lehetőség határán mindig belül gondolkozik*.¹⁶ A törvény céljául, szabályául és határául nem a szeretetet, hanem a *méltányosságot* tartja. Sohasem ringatta Kálvin magát olyan szektás illúziókban, hogy az állam életében és törvényeiben a tiszta szeretet követelményének megvalósítására gondolt volna. Törvényfelfogásának jellemző vonása a *biblicizmus, méltányosság és a végrehajtás felelőssége*.

c) A nép.

Kálvin államának harmadik alkotó tényezője a nép. Kálvin támadja azokat a komoly keresztlyeneket, akik azt állítják, hogy: „a felsőbbségek tiszte felesleges a keresztlyenek között” ... „istenfélelemmel azoknak támogatását igénybe nem vehetik, mint akiknek meg van tiltva a bosszuállás, a törvény-széki kereset és a perlekedés.” Kálvin Pál apostolra hivatkozva mondja, hogy: „a felsőbbség Isten szolgálja javunkra van. Az Úr jótéteménye, amivel élünk kell.”¹⁷ A perlekedés szenvedélyében levőket elítéli és a keresztlyen perlekedés tiszta eszményét állítja fel. Az ellenséggel szemben is a tiszta keresztlyen szeretetnek meg kell maradnia s minden bosszúvágyat és ártószándékot kerülni kell. A törvénykezés jogos, ha valaki helyesen él vele. Kálvin sokkal reálisabban gondolkozik Luthernél, aki a keresztlyeneknek megtiltotta, hogy a törvénv ítélete előtt keressék az igazságot. Az alapelv ez: „soha senki még oly igaz perlekedést sem intézhet el igazságosan, ha ellenfele iránt nem visel-tetik ugyanolyan szeretettel és indulattal, mintha már azt a dolgot, amelyen összekülönböztek, barátságosan kiegyenlítették és elintézték volna.” Azokkal a szektárius rajongókkal szemben, akik keresztlyen radikálizmusot folytán a törvénykezést kerülik, Pál esetére hivatkozva magyarázza, hogy ő is a római hatóság előtt keresett magának igazságot. „Amit Jézus tilt, az a bosszúvágy... Ha megszünteted bosszúvágyadat, semmit sem vétesz azon parancsolat ellen, amely a keresztlyeneknek megtiltja a bosszút.” Arra az ellenvetésre, hogy a magisztrátustól ne követeljünk igazságot, hanem Isten tegyen igazságot, azt feleli, hogy a magisztrátus Isten nevében cselekszik és Isten szolgálja az igaz-

¹⁴ Inst. IV. 20. 13.

¹⁵ Inst. IV. 20, 15—16.

¹⁶ Naiv ábránd a szeretetet kormányzati elvnek tartani.

¹⁷ Inst. IV. 20, 17—32. Az idézeteket ebből a részből vettem.

ságért. Arra az ellenvetésre pedig, hogy Krisztus megtiltja az övének, hogy a gonosznak ellen álljanak, azt feleli, hogy Krisztus ezáltal a megtorlási vágytól tartóztat és arra int, hogy a sértővel szemben türelmesen viselkedjünk. Kálvin a megaláztatások igen magas eszményét állítja elének, de ez nem akadályozza a keresztyéneket, hogy „*baráti érzületük sérelme nélkül ellenségeikkel szemben igénybe ne vegyék a felsőbbiségek segedelmét*”, sőt — folytatja tovább — lehetetlenség a veszélyes és gonosz emberek megbüntetését nem követelni, ha azokról azt látjuk, hogy csak a halál javíthatja meg. A Kálvin alapelve ez: „*inkább saját jogunkról lemondani, mint a bíróság elé lépni.*” De amikor valaki azt látja, hogy a szeretet kötelékének megsértése nélkül védelmezheti meg ügyét, amelynek elvesztése ránézve súlyos kárral járna, ha ezt cselekszi, semmi bünt nem követ el. A szeretet kinek-kinek a legjobb tanácsadója.

Ezekből a fejtegetésekből kitűnik, hogy Kálvin államelméletében a nép éppen azáltal nyer különös értéket, hogy a szeretet fontos feladatát teljesíti. Az állam épülete nem egy másik az egyházen kívül, melybe a keresztyének nem tartoznak bele. Az állam közösségi életébe mindenki beletartozik, iránta, mint Isten gondviselésének hatalmas intézménye iránt, mindenki egyforma felelősséggel tartozik. A keresztyénség a maga munkáját és felelősségét tőle nem vonhatja meg, szektás rajongással, azt mondva, hogy az állam bűnös rend.

Azok a kérdések, melyek a mai nemzeti államokban égető kérdésekké lettek, mint fajiság, nyelv, népi kultúra¹ stb., Kálvint a maga idején nem foglalkoztathatták. Kálvint a nép elsősorban, mint a *felsőbbség Isten iránti kötelésének tárgya érdekli*, éppen ezért a népnek nem a jogairól, hanem elsősorban a felsőbbiség hivatásáról és a népnek a felsőbbiség iránti köteléséről beszél.

d) A nép kötelése a felsőbbiség iránt.

Az alattvalók kötelése a felsőbbiség iránt: *a tisztelet és az engedelmesség*, mint Isten szolgálói és követei iránt. (Inst. 20, 22—23.) Ez a tisztelet legyen „*őszinte és benső*”, nem csupán külsőleges. Az engedelmesség „*maga Isten iránti engedelmesség*, mivel a felsőbbiség Istentől van.” „*A felsőbbiségnek nem lehet úgy ellene állani, hogy az ember egyúttal Istennek is ellene ne szegüljön.*” Az engedelmesség „*mérseketet*” is jelent, vagyis a magánemberek magukat a nyilvánosság előtt korlátozni kötelesek, nehogy túlságosan beleavatkozzanak a közösségbe vagy vakmerően belekontárkodjanak a felsőbbiségek szerepébe. Ha az állami életben valami javításra szorul... e tekintetben szabad keze a felsőbbiségnek van. Ha a jelek azt mutatják, hogy a felsőbbiség az igazságnak és a hitnek üldözője, a nép zsarnoka, az ilyeneket is el kell ismerni és *ameddig lehet*, engedelmeskedni tartozunk.¹⁸ Az engedelmesség megtagadása is bekövetkezhetik, mert „*inkább kell Istennek engedelmeskedni, mint embereknek.*” A *telkiismeret kárra menő tojaitásról nem lehet szó.* „*Hogy azonban csak az igazságos uralommal szemben kell mutatni engedelmisséget... izetlen okoskodás.*” Az uralkodó lehet a népen Isten büntetése, Isten ostora és ilyenkor inkább saját hibáinkra kell gondolni, mint az engedelmisség megtagadására.

Foglalkoztatja Kálvint az a kérdés is, hogy van-e joga a népnek, mint alattvalónak, hogy a felsőbbiséggel vagy a kormányzattal való elégedetlensége folytán megtagadja az engedelmisséget? Ez a forradalom kérdése. Van-e joga a népnek, hogy a törvénytelen kormányzat ellen fellépjen, az alattvalókkal törvénytelenül bánó felsőbbiséget a forradalom erejével szétőrje? Kálvinnal kapcsolatosan kimutathatatlan, hogy neki a forradalom jogosultsága felfogáshoz valami kis köze is lenne. Kálvin sokkal nagyobb gondot fordít a *felsőbbségnek az alattvalók iránti köteléségre*, mint fordítva, *mert ez által kerülhető el az ok a nép elégedetlenségére* és a forradalomra. Kálvin szerint

¹⁸ Luther és Kálvin között már a tárgyalás külső formájából kitűnik a különbség. Kálvin nyolc fejezeten át beszél a rossz fejedelem iránti engedelmisségről és csak egy fejezetben az engedelmisség megtagadásának köteléséről. Luther „*vom weltlicher Obrigkeit*” c. iratában öképp csak az engedelmisség megtagadásáról.

a felsőbbségnek tudnia kell, hogy nem a nép van érte, hanem ő van a népért. „Ezzel a követeléssel a hivatalos kötelességére és terhére figyelmezteti a felsőbbséget.“¹⁹ Szükségesnek tartja a törvények kodifikálását, mert összeütközések az uralkodó és alattvalók között csak így kerülhetők el és igazságosan csak a „ius scriptus“ alapján intézhetők el.²⁰ Megtörténhetik, hogy a felsőbbség zsarnok módon elnyomja a népet, akkor maga az Isten gondoskodik az Istentelen zsarnoktól való megszabadulástól: vagy az ő szolgálói közül támaszt nyilvános bosszúállókat és parancsolatával látja el őket, hogy megtorlást vegyenek a bűnös uralkodásért és hogy az igazságtalan módon elnyomott népet a nyomorult balsorsból kiemeljék (IV. 20, 30), vagy ha annak a néptől bizonyos felsőbbségek,²¹ ezek kötelességszerűleg közbelépjenek a királyok dühöngő önkényével szemben. (IV. 20, 31.) Kálvinnak az ellenállásról való tanítása a következőkben foglalható össze: 1. ha van a néptől választott felsőbbség, ezeknek kötelességük a népnek mind politikai, mind vallási szabadságát a fejedelmi túlkapásokkal szemben megvédelmezni; 2. ez a kötelesség részben jogi, részben erkölcsi, az eltérés kötelességmulasztás és hiszvegő gonoszság volna; 3. a felsőbbségek joga nem a néptől, hanem Istentől van. Aki hivatalát átlépi és Istennel szembe száll, „a megtiszteléstől meg kell fosztani, nehogy a hivatali álarc alatt másokat megcsaljon.“ Ilyen esetben ellendállást tanusítani vallásos kötelesség. Amennyire „izetlen okoskodásnak“ tartja Kálvin a magánember forradalmias magatartását, éppen annyira „gyáva meghunyászkodásnak és hitetlenségnek“ tartja, ha a nép képviselői az ellendállás vallásos kötelességének teljesítését elmulasztják. Kálvin kérlelhetetlen követelője az ellenállásnak, különösen, ha a felsőbbség olyan törvényeket szeg meg, melyek az isteni parancsot vannak kapcsolatban, vagy ha politikai hatalommal rendelkező papi felsőbbség a lelkiismeret dolgaiban tartja magát beavatkozni jogosítottnak. „Ha a felsőbbségnek az evangélium prédikálásának tisztaságába való beavatkozását elhallgatjuk, jaj a mi gyávaságunknak. Mindenkinnek tudnia kell, hogy Isten tőle nyilvános hitvallást kíván, s nehogy, mert hallgatott. Istennek az ember iránti kegyelméről, Krisztus szájából egykor azt a rettenetes hangot hallja meg, mely hűtlenségét kárhoztatja.“

Dávid Gyula.

¹⁹ Beyerhaus, Studien zur Staatsanschauung Calvins, 65 old.

²⁰ Az egészre nézve lásd: Inst. IV. 20, 22–23.

²¹ Zwingli ezt a feladatot a papokra ruházza. Kálvin azonban a papból nem akar ilyen aktív politikust eszmélni.

A legújabb Méliusz-tanulmányok.

— Méliusz Péter teológiájának ismertetése. —

1. Méliusz *predestináció tana*. Kálvinhoz hasonló módon Méliusz teológiáját is áthatja Isten fellebbezhetetlen hatalmának a hirdetése. Hatalmának az emberi nemmel szembeni ténye a predestináció. A predestináció pedig kétféle Méliusz tanítása szerint: ad vitam et ad moriem. A kettős predestináció feltétlen érvényesítése által Méliusz teológiája közelebb van Kálvinhoz, mint akár a Szegedi Kiss Istváné, akár a II. Helvét Hitvallást író Bullingeré. Lásuk, hogyan határozza meg Méliusz az örök életre szóló predestinációt és az örök halálra szóló reprobatiót: „A bűneset következtében bilincsekbe kötözött bűnös emberek tömegéből, örök elbretudása értelmében, amely kiterjed a jelenvalókra, a jövődökre és a multakra, a bűnösök közül azokat, akiket akart, jó tetszése szerint önmagában kiválasztotta és az örök halálból az örök életre előre elhatározta“ (Debreceni Hitvallás E₄). Ugyancsak a Debreceni Hitvallásban olvashatjuk a reprobatióról adott egyik leghatározottabb megfogalmazását: „Másokat Isten igazsága szerint a bűnösök közül a bűnért kiválasztott, előre meghatározott, azaz elrendelt az örök fogságra, halálra, hogy bennük hatalmát, haragját megmutassa. E halálra való praedestinatio pedig változhatatlan okokért szükségeltetik.“

E különben tiszta és világos tanformulázásnak egyetlen pontja homályos. Mit ért Méliusz Isten előrelátása — „praescientia“ alatt? Révész összeállítása szerint Méliusz Isten előrelátását, mint a predestináció alapját, két dologra vonatkoztatja.

a) A „Magyar Prédikációk“ egyik helyén így szól M.: „nézvéen az jövődö, meglejendö Ádám esetre, Isten látására és határozására nézve szükség az harag edényinek elveszni, Isten végezése szerint. Mert Isten eleve látta, hogy változás nélkül vétkeznek, változás nélkül való decretum lett reájuk.“ A praescientia tehát azt jelenti, hogy Isten előre látván a bűnesetet, arra nézve hozta meg a maga predestináló dekrétumát. *Isten örök végzésében tehát — ordne, non tempore — előbb volt a bűneset, mint a predestináció.* Ez az álláspont, — mint a teológia történet általánosan tanítja — nem más, mint az *infralapsarizmus* álláspontja. Mint tudjuk, az ezzel szemben álló *supralapsarius* felfogás egészen merev és következetes formulázója Béza volt. Méliusz tehát e tanításában szemben áll Bézával. De szemben áll Kálvinnal is. Jól lehet Kálvint ilyen elméleti értékű és érdekű kérdések nem foglalkoztatták s őt nem lehet sem a *supralapsariusz* irány, sem az *infralapsariusz* irány atyjának megtenni, azt mégis kétségtelenül tanítja, hogy értelmetlen dolog a praedestinatiót a praescientiára alapozni (Inst. III. 21.) ez a tan tulajdonképpen a praedestinatio kijátszására szolgál s elhomályosítja Istennek felséges és csak önmagára fundált akarati mivoltát.

b) A praescientia másodszor Krisztus jövődö érdemének az előrelátását jelenti. Ugyancsak a Magyar Prédikációk-ban olvassuk

a kiválasztás okainak a felsorolásánál: „Nézte már az Atya a te-remtés előtt való elválasztásba Krisztus jövendő érdemét és fize-tését” Isten tehát előre látja Krisztus érdemét, halálát és feltáma-dását s ugyanez az isteni előrelátás érvényesül a praedestináció-ban is. Hideg és szinte elvont tan. Kálvinnál ellenben Krisztus a választottak feje, maga is beletartozik a praedestinációba — érdeme, szenvedése, halála, feltámadása így már közelebb jön az ugyan-azon praedestináló akarat alatt álló elválasztottakhoz, mint biztató, vizsgáló és bizonyoságtévő erőforrás.

Méliusz predestináció tana tehát rokon, mondhatnók azonos szellemű Kálvin tanításával, de nem teljesen. Isten abszolút akarat-természetének a megvallásában nem megy el a következetesség-nek addig a határáig, ameddig Kálvin elmegy. E következetesség hiány pedig itt nem annyira a logikai formulázás fogyatékosága, mint inkább a hívő bizonyoságtéves félúton való megállása s ezért lesz tanítása elméleti jellegűvé, biztatás és erősítés helyett elmélkedővé.

Kálvinhoz közeledő, de Kálvinig teljesen el nem jutó predestináció tanban Méliusz tanítói: Mehachton (működésének második szaka) és Bullinger, jól lehet Bullingert sok tekintetben túlhaladta, mint pl. a reprobatióról szóló határozott tanításában.

A kettős predestináció elszántan következetes vallása szük-ségképen vet fel újabb kérdéseket. Ilyenek: a bűn meglétének és lehetőségének a kérdése, Isten ígéretei egyetemes vagy részleges voltának a kérdése és az üdvbizonyosság kérdése. Méliusz teoló-giájának dióhéjba szorított ismertetéséből ezek a kérdések sem maradhatnak ki, hiszen ezek a kérdések mindenkor a református dogmatika legsajátosabb kérdései voltak.

A bűn lehetőségének és meglétének a kérdésénél egyfelől az etikai, másfelől a teológiai érdek állanak szemben. A bűn az ember által lett, a bűn szemben áll Isten akaratával, a bűnért az ember felelős — az egyik oldal; másik oldalon igaz az, hogy Isten egyetemes erejű szuverén hatalma alól semmi sincs kivéve és *akarata* ellenére semmi sem állhat fenn. A keresztyén hit e két alaptényének a dialektikai feszülését igyekszik Méliusz megszüntetni és elfogadhatóvá tenni a „permissio” fogalma által. „A bűn nem Isten akarata, hanem Isten megengedése” folytán áll fenn. Révész erre nézve „Apologia et Abstersio ecclesiae Debreciensis” c. műből a következő két jellemző mondatot idézi: „Az Úr előre-látja és elhatározza azokat, amelyeket akar és cselekszi.” „Állítjuk azonban, hogy egyetlen bűn sem létezhet Isten előretudása és *megengedése* nélkül.” Ugyanez a megalkuvás a „permissio” fogal-mának Isten akarata helyére való behelyettesítésére, amellyel a skoláztikus gondolkodás jön az Isten felségjogát feltétlenül valló teológia segítségére, — mint amilyen megalkuvást már láttunk a „praescientia” fogalmának a predestinációba való beleelegyítésénél is. Kálvintól idegen ez a megalkuvás. Az Institutio második kiadá-sától kezdve feltétlenül elveti már a permissiot. Az Inst. III. könyv 23-ik fejezete bátran tanítja: „cadit homo Dei providentia sic

ordinante* — bár egyszerismind „suo vitio cadit.“

Isten ígéretei egyetemesek-e, vagy részlegesek? Ez volt később a dordrechti zsinat központi kérdése. Méliusz e kérdést Kálvinnal egészen ellenkezőleg úgy válaszolja meg, hogy vallja: az ígéretetek egyetemesek, azonban hatásukat és hatályukat illetőleg (effectus et efficacia) részlegesek. Következetes predestinációs tan.

Az údvbizonyosság tanánál, melyet részletességgel Béza fejtett ki a református teológiában, Méliusznak a Kálvinnal való egész hű megegyezése abban tűnik elő, hogy elhagyja, még pedig öntudatosan elhagyja tanításából a „syllogismus practicus“-t, azaz azt a tant, mely szerint a hívő ember saját elválasztottsága felől, legalább részben a maga jócselekedeteiből is bizonyosságot nyer. Így e tanítás tekintetében Méliusz szembe kerül Bézával és Szegedi Kis Istvánnal is, mindkettőnél kálvinibb.

2. *Méliusz Úrvacsora-tana.* Révész Imrének minálunk megjelent tanulmánya: „Kálvin az 1564-i aiudi zsinaton“¹ rámutat Méliusz teológiai harcainak arra a pontjára, amelyen a református Úrvacsora-tant nem másodkézből vett források alapján fejtegeti és védelmezi, hanem magának Kálvinnak egyik legérettebb írása alapján. A tanulmány keretén belül röviden összefoglalja Méliusz és Kálvin Úrvacsora tana közti különbséget, mely már ott, az aiudi zsinaton is világosan meglátszott: Méliusz tanítása szubjektív—mentális—ideális, a Kálviné: objektív—szubsztanciális—reális.

Ez az önmagában érthetetlen két megállapítás a teológia-történeti jellemzése annak, hogy hogyan válaszol Kálvin és hogyan válaszol Méliusz az Úrvacsora-tan központi kérdésére: mi módon van jelen Krisztus az Úrvacsorában és mi módon megy végbe az Úrvacsorában a Krisztussal való egyesülés? Az adható válaszok két szélsősége: a transsubstantiatio s az attól csak elnevezésre különböző consubstantio tana² és Zwingli szakramentárius tanítása, mindkettő herézis. Az első mágiává alakítja át, a második megüresíti a sákramentumot s az abban végbemenő „unio mystica cum Christo“-t. Méliuszt mint református teológust, inkább a második szélsőség fenyegethetné. Méliusz azonban távol áll Zwinglitől, sőt még Bullinger irányán is túl van, bár ezt a Consensus Tigurinus és a II. Helvét Hitvallás által jelzett irányt soha teljesen elhagyni nem tudja s újból meg újból visszakanyarodik hozzá. Egyes tanításai azonban arra mutatnak, hogy e szelidültebb hangú német—svájci irány Kálvin hatásával ötvöződött tanításában s így Méliusz oly erővel hangsúlyozta az Úrvacsora e központi kérdésével kapcsolatosan a hívőnek Krisztussal való egyesülését, aminővel Kálvinig senki sem a református teológusok közül.

Hebler Mátyás ellen írt vitalrátaban világosan tanítja, hogy a hívőnek az Úrvacsorában nem Krisztus húsos testével van kö-

¹ „Theologiai Tanulmányok. Kecskeméthy emlékkönyv“ Cluj. 1934. 109—127. old.

² Pápis'ák és lutheránusok a transsubstantiatio dolgában „sola appellatione differunt“ — Csengeri Hitvallás. Kiss Áron: XVI. sz.-ban tartott magyar református zsinatok végzései, 666. old.

zössége: „Egyedül Isten végtelen és mindenütt jelenvaló; egyetlen teremtmény sem az. Krisztus teste teremtmény, nem változtatott át istenivé, tehát helyhez kötött.“ Krisztus mindazáltal testileg van jelen az Úrvacsorában. Ez a testi jelenlét két dolgot jelent: a) jelenti azt, hogy Krisztus jelen van mindazokkal a javaival, érdemével, amelyeket Krisztus földi, testi élete alatt szerzett; b) a testi jelenlétnek egy második értelmezését is adja a Debreceni Hitvallásban, de bővebben nem fejti ki és nem világítja meg: „amilyen mértékben egy a logos-szal, tehát személyi egységében, a redemptio (Krisztus teste isteni természetébe való felvételének) a hatályában és érdemében, a logos-szal együtt a választottak számára jelen van Krisztus teste is.“ Ez az utóbbi meglehetősen bonyolult teológiai disztinkció is arra mutat, hogy Méliusz valóban Kálvinhoz hasonló nyomatékkal hangsúlyozza Krisztusnak az Úrvacsorában való jelenlétét. Sokszor Kálvin tanának nemcsak az alap gondolatait, hanem még egyes kifejezéseit is megtaláljuk Méliusznál.

Mindazáltal eltérést is találunk kettejük tanítása között s itt érthetjük meg a szubjektív, mentális-, ideális- és az objektív-, szubsztanciális-, reális-tan ellentétét. Méliusz amikor Krisztus testi jelenléte mikéntjének a kérdésén túl arra ad feleletet, hogy a hívők hogyan veszik az Úrvacsorában Krisztus testét, arra a tanítására támaszkodik, amellyel vallotta, hogy Krisztus testének jelenléte egyenlő testi életében szerzett javainak és érdemének a jelenlétével és azt tanítja, hogy amikor a hívők Krisztus testét veszik, tulajdonképpen a Szentlélek munkája által ezeket a javakat és érdemet veszik. Kálvin tanítása túl megy ezen és vallja, hogy Krisztus teste — nemcsak testébe zárt javai, hanem testi szubsztanciája szerint is közölte a hívőkkel (Inst. IV. könyv 17. fejezet). A Krisztus testi szubsztanciájával való egyesülés hangsúlyozása Kálvin tanításának sajátos objektív és reális jeleget ad szemben Méliusz tanításával, aki ebben a szent és misztikus egyesülésben nem annyira Krisztus testi szubsztanciáját hangsúlyozza, mint inkább az ember oldaláról az egyesülést lehetővé tevő hitet — kedvelt és gyakori kifejezése, hogy az egyesülés „in promissione per fidem“ megy végbe — s így tanításának Kálvinnal szemben tényleg ideális, szubjektív jellege van. Hogy a magyar reformátor és a nagy genfi tanító teológiája között valóban fenn állott ez az eltérés, azt mutatja az a tény is, hogy Bullinger híres edere = credere egyenlétét (Krisztus testét enni annyi, mint Benne hinni) Méliusz minden további nélkül elfogadta és használta, Kálvin azonban sekélyesnek ítélte. Mindezek alapján, bár Méliusz Úrvacsora tana sokkal több, kálvininek a maga egészében még sem nevezhető. „Érdekes és értékes állomás a református tannak kálvinivá fejlődése útvonalán: mintegy középarányos a II. Helvét Hitvallás és a Heidelbergi Káté úrvacsoratana között.

3. *A Stancaró elleni harc.* A krisztológiai dogma „nucleus theologiae“ erre nézve szinte minden keresztyén felekezet, legalább is a történeti egyházak megegyeznek. A reformáció nagy hitvitái

is mind a kegyelemtan, sákrámentumok és az egyház kérdése körül zajlanak, de érintetlenül hagyják a chalcedoni dogmát. A krisztológiai dogma megbolygatása nem valamilyen a reformációban kifejezést és hangsúlyt nyert hitérdekből történt, hanem egy nyugtalan természetű XVI. századi olasz, a mántovai orvos és teológus Stancaro tisztán elméleti érdekből, logikai tisztázás kedvéért állít fel egy sajátos, racionális krisztológiát. Az ilyen törekvéseket, amelyeket később szép számmal látunk az unitarizmuson belül is, Révész Imre találóan hypertologizálásnak nevezi. Stancaro tanításának lényege az, hogy Krisztus nem istensége szerint közbenjáró, hanem csak emberi természetére szerint. Igaz ugyan, hogy Krisztusban a két természet egyesült, de csak személyileg és a Megváltó személyének egységéből nem következik, hogy isteni természetének oly működést tulajdonítsunk, amely azzal össze nem fér: könyörgést, engesztelést, halált.

Stancaro néhány éven át Transzilvániában és Magyarországon is tartózkodott, itt jött-ment, tanának híveket szerzett s a lelkeket alaposan felbolygatva, távozott el 1559-ben. A fiatal debreceni lelkésznek, ki 1577-ben foglalta el hivatalát, mindjárt működése elején ezzel a tévtannal kell leszámolnia. Harcának tanúsága az 1561-ben megjelent „Krisztus közbejárásáról való prédikációk” köteté. Méliusz válasza azt hangsúlyozza, hogy Krisztus közbenjárásában a „főbb rész” épen istenségét illeti — egyfelől azért, mert örök időktől fogva esedezik érettünk az Atyánál, másfelől azért, mert mint ember is csak istensége erejével teljesítette közbenjárói tiszteletét és szenvedhetle el teste az örök halált és kínt.

Stancaro ellen Kálvinnak is van két vitairata s azután Krisztus közbejárásáról szól az *Institutio* II. könyv 14. fejezete is, amelyekben annyival mélyebb, mint Méliusz, hogy tanításának szentháromságtani megalapozást ad. Megállapítható, hogy Méliusz nem ismerte Kálvinnak ezeket az iratait és a Stancaro elleni harcban főként Melanchtonnak a Stancaro elleni munkájára támaszkodott.

4. *Szentháromságtana.* Méliusz Szentháromságtanát ismertettük már Soós Béla tanulmánya kapcsán. Révész Imre is elegendőnek találja a rá való utalást és Soós Béla eredményeinek a megisméltése helyett, figyelmét inkább a szentháromságtani küzdelemre fordítja. Ennek a küzdelemnek az átnézete adja meg azt a megnyugtató és felemelő érzést, amelyről Révész Imre tanulmányának az elején megemlékezik s amelyet ez a cikk is idéz. Ez a megnyugtató és felemelő érzés pedig abból származik, hogy bár a magyar reformátor nem ismerte Kálvinnak a szentháromságtagadók ellen írt és egyéb rendszeres teológiai művet s épen azért bizonytalan tapogatózások, megcsalattatások, „orcája pirulása”, kellemetlen és váratlan erejű támadások között mégis — a maga élő hitének a vezetése mellett, másodkézből vett teológiai fegyverekkel és saját dialektikájával, de mégis sikerült végig harcolnia ezt a nagy harcot és sikerült megóvnia egyházát attól, hogy ne merüljön el az antitrinitarizmus lelki sivárságában.

A Szentháromságtanra nézve nem lehetett köztük különbség, hiszen tulajdonképpen az Apostolicum és a Niceanum-ban kifejezett egyetemes keresztyén hitet kellett mindkettőjüknek: Kálvinnak Servettel, Blandratával és Gentilevel szemben, Méliusznak pedig Blandratával és Dávid Ferencsel szemben megvédelmeznie. A köztük levő különbség csak a tan védelmezésének módjában és eszközeiben állhatott fenn. A különbségek három pontban foglalhatók össze. Mindhárom különbség Méliusz ifjabb, tapasztalatlanabb és képzetlenebb teológus volta terhére irandó és éppen azért megfigyelhető az is, hogy a harc folyamán hogy kell belátnia sokszor a tan védelmezésében elkövetett hibáit s így a harc folyamán alakulásban volt teológiai előadásmódja közeledett a Kálvinéhoz:

a) Kálvin világosan tanítja, hogy az üdvösség nem a Szentháromság dogma szavain fordul meg (az antitrinitáriusok u. i. a trinitas, persona, essentia szavakat kifogásolták, mint nem bibliai kifejezéseket), — azonban e szavak használata nélkülözhetetlen. Az egyház u. i. az eretnek támadásokkal szemben kényszerült e szavak használatára, hogy általuk határozott és tömör formában fejezze ki a kijelentett igazságot.

Méliusz nem ismerte Kálvinnak ezt a tanítását s így eshetett meg az, hogy az 1566-i első alba-iuliai hitvitán a békesség kedvéért lemondott a dogmatikus kifejezésekről. A békesség azonban hamis békességnek bizonyult s Dávid Ferencék a sokféle csavarható bibliai megfogalmazást tovább magyarázták, saját elgondolásukat vive bele. Úgy, hogy az ortodox tan védelmezői 1567-től mégis kénytelenek visszatérni a dogmatikus kifejezésekhez.

b) Kálvinnál nyoma sincs annak, hogy ő a Szentháromságtant logikai—metafizikai érvekkel próbálná igazolni. Méliuszról ezt már, sajnos, nem mondhatjuk el. Logikai—metafizikai érveléssel is próbál érvényt szerezni a szentháromságtannak s ez által olyan fegyvert vett a kezébe, amely méltatlan egyfelől Isten kijelentett igazsága méltóságához, másfelől pedig olyan eszköz volt, mellyel ellenfelei jobban tudtak bánni s ő többször — legalább is látszólag — alul maradt a szóharcban. Nem igazságát vették el, hanem csak fegyvereit ütötték ki kezéből.

c) A harmadik különbség a bibliai bizonyításban volt. Révész Imre itt részletesen felsorolja, hogy melyek azok a bibliai textusok, amelyeket másképp exegetált Kálvin és másképp Méliusz. Különösen jelentős ebből a szempontból azoknak a locusoknak a sora Gen. 19:24, Ézsaiás 6:3, János 10:30, Kol. 1:15 és I. Ján. 5:7) amelyeket Méliusz a szentháromságtan bizonyítékai gyanánt sorolt fel, de amelyekről Kálvin kimutatta — józanabb és helyesebb exegezis alapján —, hogy nem lehet belőlük a Szentháromságot magyarázni. Ez az eltérés pedig különösen azért nevezetes; mivel Méliusz ellenfelei ismerték Kálvinnak ezeket az exegetikai munkáit, míg Méliusz nem ismerte őket s így az ellenfelek nyugodtan rá-sütötték s rá is sütötték, hogy mást tanít, mint mestere Kálvin.

Méliusz és Kálvin közti különbségek a harc folyamán mind mint gyengeségek jelentkeztek Méliusz harcmódorában. Méliusz dicsősége az, hogy mégis győzött. Hadd idézzük e harc végső kimeneteléről Révész Imre megállapításait: „igazi győzelme az volt, hogy a szemben álló elvek (trinitarizmus és antitrinitarizmus) véglegesen kitisztáztódtak. Most már az antitrinitarizmusnak is csak a saját zászlaja alatt lehetett harcolnia: református hitvallási formulák közé nem lehetett többé becsusztatni szentháromságtagadó szellemét. Méliusz szívós és ádáz küzdelmének ez a legfőbb vívmánya. Más harcmóddal részben más fegyverekkel vívott, mint Genf prédikátora, nem küzdött oly mesterien, sem oly szellemi fölényrel mint az: de a kérdés lényegét ép oly tisztán látta, mint Kálvin, a kijelentett Ige sziklatalajáról époly kevéssé engedte magát leszakíttatni, bár sokszor megtépve és megvérezve, újra meg újra ki tudta magát verekedni, az elvi álláspontnak ngyanabba a tiszta magasságában, amelyben Kálvin állt. Méliusz Péter amikor a szentháromságtani és krisztológiai ó-dogmát védelmezte ép úgy tudta mit csinál, amint tudta Kálvin János: tudta, hogy magát a bibliát keresztyénséget, az evangéliumi reformációt védelmezi.“

*

Méliusz teológiájának a róla megjelent legújabb tanulmányokon át való ismertetését egy szerény „ha“ felvetésével kezdettem. „Ha“ van szükség Méliusz születésének négyszázados évfordulóján, a rá való emlékezésre, úgy hadd járuljunk hozzá mi is ezzel a tolmácsoló munkával. Az ismertetés végére érve, fokozottabb mértékben érzem e szócska mélyében rejlő kérdést. Vajjon van-e ma szükség e rég leltűnt idők dogmatikai formuláinak, teológiai szóharcainak a felidezésére?

Méliusz teológiai szóharcai, elavult skolásztikája, harcos türelmetlensége egyetlen nagy küzdelem Isten Igéje minél tisztább megragadására és kifejezésére. Léte végső kérdéseihez eljutott ember a XVI. század 60—70-es éveinek történelmi szituációjában: a felbolygatott, tanácstalan és reménytelen magyar élet közepette Isten kérdéstelvéseiben és a maga emberi feleleteiben, emberi kérdésfeltevéseibe és Isten feleleteiben keresi azt a megnyugtató, békéltető, rendteremtő elvet, melyre neki is és nemzeti közösségének is szüksége van; keresi a „legfőbb vigasztalást“ — ez Méliusz teológiája, melyet korának sajátos teológiai formaruhája takar. Vajjon van-e ma szükség arra, hogy az ezekkel a kérdésekkel tusa-kodó teológust; fundamentum lerakó magyar reformátor Méliuszt megismerjük?

Aki megérzi ezeket az elevenbe vágó kérdéseket Méliusz teológiájában, az érezni fogja, hogy nagy idők távlatán át, hogy jön hozzánk és lesz munkatársunkká Méliusz. A Méliusszal való közösségünk felismerésében pedig feltétlen hálát és köszönetet kell mondanunk Révész Imrének, aki őt ma mihozzánk közel hozta.

Juhász István

Egyházkertületi vallásandári értekezleten tartott előadás vázlat.

A középiskoláink felső osztályaiban jelenleg használt négy tankönyv közül kettő 1920-ban, egy 1923-ban és egy 1932-ben jelent meg először. Ez utóbbi azonban egy 1923-ban kiadott mű alapján és szellemében készült, 14—17 év elég nagy idő még a mienknél lassúbb járatú korokban is ahhoz, hogy felvetődjék, a megírásukkor lehetőleg jobban sikerült könyvekkel szemben is a kérdés: nem szükséges-e valamilyen változtatás rajtuk? Jelenleg az a helyzet, hogy némelyik tankönyv kifogyta és új miniszteri engedély megszerzésének szüksége is időszerűvé teszi e kérdést. Igaz, hogy ezekkel könnyű volna leszámolni, a könyveket változtatlanul újból ki lehet nyomtatni és engedélyeztetni. Azt hiszem azonban, hogy nemcsak az én véleményem, hanem legtöbb vallás-tanár társamé is, hogy e tankönyveknek sürgősen *változadson* kell átesniök.

Milyen természetű legyen e változás? Szó lehet a következő megoldásokról: *a) átjavítás, b) átdolgozás, c) új tankönyvek készítése.* Az *átjavítás* tárgyi vagy alaki hibák kiküszöbölését, hiányok pótlását jelentené. Az *átdolgozás* ezeken kívül legalább a tankönyv átszervezését és átrendezését. Gyökeresebb átdolgozónál pedig önálló szempont szerinti átcsoportosítást, új részek beiktatását, előre meghatározott irányelvek szerint. Az átdolgozót azonban kötné a tankönyv eredeti alapváza, rendszere, anyag beosztása. A harmadik eshetőség az *új tankönyvek készítése.* Ezen belül két változatról lehet szó. Az elsőnél a tankönyvről kötné a tanterv, de egyébként teljesen szabadon kezelhetné az anyagot, mintául vehetne más tankönyveket is. A helyzet azonban az, hogy jelenlegi tankönyveink a tulajdonképpeni tanterv hiánya miatt egyuttal a tantervet is helyettesítik. Emiatt igazi átdolgozás, illetve új könyvkészítés csak *tanterv módosítással* történhetik. A legmesszebbvívő megoldás tehát újonnan készített módosított tantervhez szabott új könyvek írása. A tanterv-változás következtében változna az egyes osztályok anyaga is.

Az alsó osztályos tankönyvek revíziójával kapcsolatosan kitűnt, hogy elsősorban erre az utolsó megoldásra kell gondolnunk. Ezért csak ennek támogatására hozok fel érveket. *Miért* van szük-

ség tanterv-módosításra? A rövid válasz: *a mai, a tankönyvekben adott tanterv nem felel meg egyházunk mai külső és belső helyzetének.* Az anyag, amelyet felőlel túlnyomóan történelmi (vallástörténet, keresztyénség és magyar prot. egyház tört.). Érthető ez abból a vallástudományi álláspontból és abból a tényleges helyzetből, melyet egyházunk e könyvek írásakor elfoglalt. A történelmi anyag mellett kevés vallásösszehasonlítást és református világnézetet tartalmaz. Alapgondolata: a tanulók ismerjék meg fokozatosan a vallást, a vallásokat, a vallások közül értékszerint kiemelkedő keresztyénséget, a rendszeres világnézetével vonzó és történelmi életével megelevenedő református keresztyénséget. Anélkül, hogy bírálók a felfogást, meg kell állapítanunk, hogy egyházunknak ma már más kell adnia konfirmált, még pedig a Heidelbergi Káté alapján konfirmált, magasabb tanulmányokra hivatott ifjúságának, az egyház élete és munkája jövőre irányítóinak és munkásainak. Az egyháznak saját érdekében a legfontosabbat kell adnia a reá bízott ifjúságnak s ma már világos, hogy nem e tankönyvekbe foglalt tanterv nyújtja a legfontosabbat. Az egyház konfirmációi fogadalmat tett ifjú tagjának nem kell é sokkal inkább ismernie, mint a vallások összehasonlítását, *Isten Igéjét*, úgy amint az a Szentírásban előttünk van és az egyházra bízott? Az Ige egyháza egyetlen fundamentumának vallja a testté lett, az Írásban bizonyosságot nyert s a Lélek szerint hirdetett Igét. Ifjainknak a keresztyénség és a magyar protestánsizmus történetével *együtt* ismernie kell egyházunk harcát, életét és munkáját ennek az Igének szolgálatában és parancsa alatt. Nemcsak azt, ami volt (azt is), hanem aminek lennie kell s aminek döntő súlya van mindenkor az egyházban. Végül vallania kell az egyháznak az Igére felelő *hitét*, az *igaz hitet*, az Istenről való hitvallást. A legutóbbi idők theologiai és egyházi élete világossá tette, hogy *vallástanítás: hitvallástanítás.* A történelmi és világnézetűi kezelés helyett az egyház a vallástanításon keresztül hitéről tesz bizonyosságot az ifjúságnak azért, hogy ezt az ifjúság átvegye, szóval és lélettel maga is vallja. Az egyház vallástanításának tervében tehát csak annak van helye, amit vallani is lehet, ami előtt ott áll vagy oda gondolható: *hiszem.*

Ezek alapján a felső osztályok számára a következő tantervet lehetne megállapítani: V. o. *Isten Igéje, mint az egyház alapja.* VI—VII. o. *Az egyház hite* (hit és erkölcsstan). VIII. o. *Egyházunk élete az Ige szolgálatában* (múlt és jelen).

Az V. o. anyaga az egyháznak Isten Igéjéről vallott tanítását három körben adná: 1. A kijelentett Ige. 2. Az írott Ige (Szentírás). 3. Az egyház által hirdetett Ige. A három rész különböző terjedelmű lenne. Az első, rövid rész érintené a kijelentésről és a különböző vallásokról szóló felfogásokat is, a második, a legterjedelmesebb rész a Bibliáról, mint a Krisztusról való bizonyosságtétel okmányáról számolna be, a harmadik az egyház állásfoglalását adná az Igével szemben és az ettől eltérő álláspontokat a keresztyénség története folyamán.

A VI—VII. o. anyaga arra a két kérdésre adna feleletet: *mit higyjünk és mit kell cselekednünk?* Benne lenne az egyház tanítása a *Szentháromság egy Istenről*, annak *parancsáról*, a *teremtésről*, *békességszerzésről*, *megváltásról*, továbbá *Isten rendjéről*, *törvényéről* és *ígéretéről*. Teljesen felölelné tehát a dogmatikai és erkölcstani kérdések legfontosabbjait.

A VIII. o.-ban *a mi református egyházunk harca* kerülne, amint az Igét szolgálta történelmi élete során és szolgálja ma nem a kor, hanem a fontosság és az egyház belső szerkezete szerinti csoportosításban. Minden aszerint kapná meg a helyét ennek a fenomenologikusnak nevezhető tárgyalásban, amennyi súlya van az egyház igazi értelmezése szerint. Az egész anyag úgy éleződne ki a jelenlegi helyzet és feladatok irányában, hogy a tanuló érezze magát létbevágóan benne az egyház életében és munkájában, hiszen rövidesen valósággal bele is kerül az egyház mai harcába. Az egyháztörténelmi korszak-beosztás az elején vagy végén rövid összefoglalásban kapna helyet.

A tantervmódosítás és épen ilyen módon való átalakítása elvi szempontokon túl más szempontokból is indokolt. Említsünk meg néhányat. 1. Ma az egyház minden vonalon kiéppült munkái közt a vallástanítás nem futhat át sietve a hit kérdésein. Ifjaink vasárnapi isk.-ba, IKE-be járnak, konferenciákat látogatnak, keresztyén ifjúsági lapot olvasnak, tehát a hit kérdéseinek alapos tárgyalását nyújtó tantervet kívánják. 2. A tantervbeosztásnál figyelembe kell venni az osztályok terheltségét is. Az V. o. nyugodtabb és így alkalmas a Szentírással való foglalkozásra. Ugyanebből az okból a VI—VII. o.-ba inkább tehető a hit és erkölcstan, mert még nem zavarja a tanulókat az érettségi. VIII. osztály anyaga az életbe lépés előtt előkészítés arra, hogy az ifjú az egyház életébe bekapcsolódjék, megkapja a maga helyét és feladatát. Lehet arról szó, hogy esetleg ez az anyag a VI. o.-ba kerüljön s a hit és erkölcstan pedig a VII. és VIII. o.-ba. 3. Az új tantervben lényegében benne van az az ismeretanyag, ami a maiban, csak hogy néhol rövidítve, néhol bővítve, amint azt az egyház hitvallása kívánja. Amik kimaradnának, a középiskolák más tárgyaiban ügyis megvannak. Pl. a kihalt vallásokat a világtörténelem fejezetei, a keresztyénség történetének középkori anyagát ugyanez, a magyar protestántizmus történetének némely részét a magyar irodalomtörténet tárgyalja. A vallástanítás csak túlterheléssel vagy saját célja elhanyagolásával terjeszkedhetne ki ezekre is. Szükséghelyzettel állván szemben, a vallástanítás csak azt vállalhatja, ami az övé és abból is csak a legfontosabbat.

Akár valósul meg a tantervmódosítás általam ajánlott formája, akár nem, *az új tankönyvek* készítésére vonatkozólag legyen szabad figyelembe ajánlanom a következőket: 1. A tankönyveknek úgy kell készülniök, hogy figyelembe kell venni az osztályonkénti és évenkénti órák számát. Heti 2 óra mellett az ismétlések leszámításával kb. 45—50 vallásórára kell kerekedni, de jól csoporto-

sítható leckét készíteni. 2. Figyelembe kell venni azt, hogy egy órából kb. egy félóra fordítható az új anyag tárgyalására. Az óra többi része énekléssel, imádkozással, adminisztratív és fegyelmező munkával, főleg az előző órai anyag feleltetés formájában való ismételtetésével telik el. Ez alatt a félóra alatt minden oldaláról és részletében fel kell dolgozni azt az anyagot, amelyet a tankönyv egy leckének szánt. A tankönyv világos és rövid összefoglalása az órai anyagnak, nem pedig olyan anyagot nyújtó, amelyet még rövidíteni szükséges. Olcsóság szempontjából is fontos, hogy kb. egy oldalnyi anyag jusson egy órára. Jelenleg tankönyveink oldal száma átlag osztályonként 100 oldal. Ezt majdnem felére lehetne szállítani, nem mennyiségi, hanem minőségi eredményre törekedve. 3. Nem kerülhetjük ki a mai módszer számbavételét sem. Ma a vallás tanár nemcsak előad és kérdez, hanem a középiskola többi tárgyához hasonlóan az órán több irányú munkában együtt dolgozik a tanulókkal. A tanulók előtt ott a Biblia, Énekeskönyv, szükség szerint hitvallási vagy erre szolgáló könyvtárból egyéb egyházi jellegű könyv és a rendszeresen vezetett jegyzet. A vallás tanár az egyház nevében tett hitvallást a legmodernebb eszközökkel (rajz stb.) szemléltetheti vagy a kapcsolatos kérdésekről megbeszélést tart, mindenesetre legalább olvastatással eleveníti a munkát. A tankönyvnek mindezt figyelembe kell vennie, segítenie kell főként apró betűs részekkel (bibliai részek, hitvallási helyek, énekek megjelölése, kérdések felsorolása stb.) ezt a közös munkát. 4. Gondolni kell arra, hogy tankönyveink mindezekén túl a lehető legmodernebb és legjobb tankönyvek mintájára készüljenek és tartalmi s formai tekintetben egyaránt kifogástalanok és tetszetősek legyenek. A tankönyvszerű merevség nyomait el kell tüntetni, át kell vizsgáltatni őket magyarosság szempontjából is és a külső csin érdekében sem kell sajnálni az áldozatot. Úgyes megoldás lenne az, ha egyúttal más egyházi területeken is fel lehetne őket használni vezérfonal gyanánt, pl. ifjúsági munkában, szövetségek munkájában, az egyház felnőttebb tagjai között is. Tanácsos lenne, ha két-két osztály összefüggő anyaga egy kötetben jelenne meg, v. la- mint az is, ha egyházunk külön utasítást készítené az egész tankönyvsorozathoz.

M. Nagy Ottó.

Hogyan köszönjenek elemi iskolás gyermekünk?

A köszönés tekintetében is — azt hiszem — áll az a magyar közmondás: „Ahány ház, annyi szokás!” Ahány iskola, annyi köszöntés mód.

Milyen szép és milyen kedves volna, ha az összes ref. elemi iskoláinkban a gyermekeink mind egyformán köszöntenek egymást és tanítót egyaránt.

Éppen azért vegyünk sorra egy pár köszöntési módot és vizsgálgassuk meg, nem akadna olyan, amelyért érdemes volna az illetékes helyen megfelelő módon lépéseket tenni olyan irányban, hogy az összes ref. elemi iskoláinkban hivatalos módon köszöntéssel fogadtassék el s vezetessék be.

Némely iskolánknál még ma is divat az az ép oly izléstelen, mint egészségtelen szokás, hogy a gyermekek lömegesen tódulnak a tanítónőhöz vagy tanítónéhez „kézcsókolásra” s kórusban mondják: „kezét csókolom”. Szigorú megfeddésben részesül az, aki ezt a németes és a köszöntésnek ezt a legalázatosabb formáját elhanyagolja, vagy elfelejti.

Aki valaha látta, amint egy hélosztályos falusi iskola minden maszatos, nyálas, itt-ott ótvaros stb. kis növendék hada végigcuppantotta a tanítónő kegyesen kinyújtott kezét, méltán csodálkozhatik rajta, hogyan lehet ezt a látnivalónak is nevetséges, izléstelen és semmi nevelői értékkel nem bíró szokást az elemi iskolákban megtűrni?

Beszélgjünk először is az egészségi okokról, amelyek arra indítanak, hogy a kézcsókolás ellen tiltakozzunk.

Ma mindenki által tudott dolog, hogy majdnem minden fertőző betegség a szájon keresztül inficiál. Most már csak azt gondoljuk el pl. skarlátjárvány idején, amint egyik növendék a másik után végignyalogatja a tanítónéni kezét.

Kérdem, szabad-e a tanítást teljesítő egyénnek a rája bizott növendékek egészségét kockáztatni? Igaz, hogy tanítás ideje alatt ezer alkalom van a ragály továbbterjesztésére, de szabad-e éppen a tanítónak az ezeregyedik alkalmat szándékosan elkészíteni?

Tovább menve, nézzük meg, van-e nevelői értéke ennek a kézcsóknak? Ezt a köszöntési módot már évekkal ezelőtt kifogásoltam és egy igen jól felkészült tanító kollégám azzal érvelt, hogy ha az apjának és anyjának, akiktől enni kap, kezét csókol a gyer-

mek, annál inkább megteheti azt tanítójával szemben, akitől tudományt kap és akitől megtanulja a betűvetés nehéz mesterségét.

Egy másiktól hallottam azt, hogy a gyermek megszokott kézcsókja a *tisztelet* és a *szeretet* jele.

Szerintem a kézcsókoltatás nem más, mint a tanító vagy tanítónő érthetetlen hiúsága kielégítésének jele. Vajjon azt a tanítót, akinek a növendékei nem ezt a köszöntési módot használják, nem szeretik vagy nem tisztelik a tanítójukat? Aki azt hiszi, az nagyot téved!

Állítom, hogy a kötelességből, parancsszóra adott kézcsók nem jelent semmit, legfeljebb annyit, hogy annak, aki ezt elvárja, a lelke egy kicsit szegényes és több abban a hiúság, mint az okosság!

Akkor azonban, amikor az a gyermek a tanítója közelébe lopózik és annak kezét simogatja s azt úgy megcsókolja, hogy még a tanító se vegye észre, azt hiszem ez az a drága, édes, forró csók, amely egyenesen szívből jő, amelyben ott lüktet a kicsike gyermek egész nagy szent szerelme. Ez az, amittől a tanító szive csordultig megtelik és ami a mi egész, szürke, verejtékes pályánkat beragyogja fénnyel, melegséggel, áldott napzugaárral! Ez azonban nem köszönés!

A magyar ember kemény természetének nem való az alázatos „kezet csókolom!” Hisz a magyar ember gyermeke kicsi korában is „pacsit” vagy „*parolát*” ad az édes apja érdes tenyere:ébe és *nem kézcsókot* a kezefejére!

Ott, ahol ezt a tanító tudja, nem „kezet csókolom”-ot köszön a gyermeke.

Van iskola, ahol a napszaknak megfelelően: „Jó reggelt kívánok!” „Jó napot kívánok!” vagy „Jó estét kívánok” köszöntéssel üdvözlí a feljebbvalóját.

Máshol „Jó egészséget kívánok!”

Vagy némely helyen: „Szerencsés jó napot adjon az Isten!” (A napszaknak megfelelően.) Van iskola, ahol a „szerencse” szó elmarad és csak ennyit hallunk: „Jó reggelt adjon az Isten!”

Ezek már mind egytől-egyig sokkal szebb és kedvesebb üdvözlési formák, mint amelyekkel legelőször foglalkoztunk.

Hogyha ezeket a köszönési formákat vizsgálgatjuk, megállapíthatjuk, hogy valóban ezek a *magyar ember* köszönési módjai, habár egyik-másik bizonyos fokig hiányos és kiegészítésre szorul.

A napszaknak megfelelően való köszönésnek megvan az a hátránya, hogy az iskolás gyermek könnyen eltévesztheti és jó napot helyett jó estét kíván és fordítva.

Ezt igyekszik kiküszöbölni a „Jó egészséget kívánok” köszönési forma, ami a nap bármely szakában mondható. Így köszöntettem én is a falusi iskolás gyermekeimmel, azt gondolván magamban, hogy jó egészség az a legdrágább kincs, amire az embernek mindenkor a legnagyobb szüksége van. Ha az ember egész-

séges, akkor jó a nappala és éjjele egyaránt s illő, hogy ezért hálás szívvel boruljon le a Mindenható előtt.

Engem ez az üdvözlés sem elégített ki teljesen annál is inkább, mert kifogást hallottam ellene. Nevezetesen az kifogásoltatott, hogy a gyermekek miért nem így köszönnek: „Jó egészséget adjon Isten!” Kifogásoló nézete szerint minden adományt *Istentől kérni kell*, nem pedig gyarló embernek kívánnia. Habár gondolatban részint igazat adtam kifogásoló testvéremnek, nem tértem el a már hosszú évek óta bevezetett köszönési formától annál is inkább, mert gyermekeim és a hivek is egyaránt megszokták.

Közben azonban sokat gondolkoztam afelett, hogy egy olyan köszönést keressek, amelyik ne legyen megalázó vagy könnyen összetéveszthető, de olyan legyen, ami *a ref. keresztyéni mivoltunkból fakad és azt kifejezi*, hiszen a mi iskolánk református hitfelekezeti iskola, amelynek megdönthetetlen fundamentuma a biblia. Így gondolkozván én, tehát a bibliából szerettem volna az elemi iskolában is megfelelő köszöntést kikeresni.

Nem kellett azonban nékem keresnem, mert egy nyári regelen, amikor városunk hidelvei templomába betértem, nagy arany betűkkel láttam kiírva az ajtóval szemben lévő falon elhelyezett bársonyra „*Békesség Istentől!*”

Érdeklődésemre azt is megtudtam, hogy a hidelvei parochialis kör apraja-nagyja „*Békesség Istentől!*” köszönéssel üdvözlik egymást. Azt is megtudtam, hogy az iskolában, az óvodában is úgy köszönnek a gyermekek.

Igy fognak tehát köszönni az én kis falum elemistái ezentul — gondoltam magamban — ez az, amin én annyit gondolkoztam s alig vártam az iskolai év megkezdését, hogy az új köszöntéssel üdvözöljék egymást.

Tervem azonban nem sikerült, mert más állomáshelyre szóltott az Úr s itt a kollégium elemi iskolájánál pedig az a kellemes és kedves meglepetés ért, hogy gyermekeim — nem kis örömmre — „*Békesség Istentől!*” köszöntéssel üdvözöltek. (Illesse dicséret ezért bölcs igazgatóját.)

Ezeket csupán annak igazolásául említettem meg, hogy voltak mások is, akik nem helyeselték a különféle köszönést és hamarabb tértek át egy másik, szép, kedves, magyar református emberhez méltó köszöntésre, mint én.

Amikor láttam és hallottam ezt köszönni, azzal tisztába voltam, hogy ez egy idézet a bibliából. Keresgélni kezdtem és én a következő helyeken találtam meg:

Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levél 1. r. 7. v., a Korinthusbeliekhez írt I. levél 1. r. 3. v., a Korinthusbeliekhez írt II. levél 1. r. 2. v., a Galátziabeliekhez írt levél 1. r. 3. v., az Efézusbeliekhez írt levél 1. r. 2. v., Filippibeliekhez írt levél 1. r. 2. v., a Kolossébeliekhez írt levél 1. r. 2. v., a Thessalonikebeliekhez írt I. levél 1. r. 2. v., a Thessalonikebeliekhez írt II. levél

1. r. 2. v., a Timótheushoz írt I. levél 1. r. 2. v., a Timótheushoz írt II. levél 1. r. 2. v., a Titushoz írt levél 1. r. 4. v., a Filemonhoz írt levél 1. r. 3. v.

Péter apostolnak a közönséges I. levele 1. r. 2. v., a közönséges II. levele 1. r. 2. v.

János apostolnak a közönséges II. levele 1. r. 3. v., a mennyei jelenésekről írott könyv 1. r. 4. versében.

Ezek után megnyugodtam és boldog örömmel köszöntünk egymásnak gyermek és tanító „Békesség Istentől!”

A fenti helyek megjelöléséből világosan láthatjuk, hogy nemcsak Pál apostol, hanem Péter és János apostol is mindjárt a levél elején köszöntötték gyülekezeteiket, hiveiket egyaránt. S az ő köszöntésükben is bent volt ez, hogy „Békesség Istentől!” Mennyi mindent foglal e két szó „Békesség Istentől!”

Lehet-e, szabad-e, hogy így köszönjenek gyermekeink? Lehet, szabad, sőt épen ma erre van szüksége gyermeknek, felnőttek egyaránt.

Katholikus hittestvéreinknek megvan az ő köszönési formájuk: (Dicsértessék stb.) Csak épen nekünk reformátusoknak ne lenne meg?!

Milyen boldog volna tudni azt, hogy naponként több mint 25.000 iskolás gyermek óhajtja, kéri, imádkozza a békességet Istentől erre a lélekben békételen világra. Ezzel a köszönésnek nevezett imával nevelkedne s a lelkébe rögződne az a békesség, amely után sóvárog az emberiség és amelyre minden igaz hívő vágyik.

Küszöböljük ki tehát iskoláinkból a megalázó kézcsókolást, a sokszor könnyen összetéveszthető és a sokszor büszkének felüntetett különböző köszönési formákat. Hisz ez csak tőlünk, tanítóktól és lelkészekről függ csupán.

Addig is, amíg az egyes egyházmegyék tanítói értekezlete ezzel foglalkoznának vagy pedig felettes hatóságunk e tárgyban egyetemesen intézkedne, tanító és lelkész testvéreink térjenek át ez egyszerű és mégis sokat mondó, rövid, de felséges köszönetre: „Békesség Istentől!”

Kovács Lajos
ref. tanító.

A Kiáltó Szó könyvei:

1. sz. **A mi egyházunk.** Irták: Biró Sándor, Borbáth Dániel, dr. Imre Lajos, László Dezső, dr. Tavasz Sándor és Zágony Anna. 88 oldal. Ára 18 Lei.

E könyv tartalma: 1. *Amit mindenkinek tudnia kell egyházunkról.* 1. Az egyház Krisztus teste. 2. Egyházunk hitvallása. 3. Miben különbözik a mi egyházunk a többi egyházaktól. 4. Egyházunk alkotmánya. 5. Egyházunk hatóságai. 6. Egyházunk statisztikája. 7. Az ardeali református egyház kialakulása

II. *Az ardeali ref. egyház iskolái.* a) Elemi iskolák. b) Középfiskolák. c) Főiskolák.

III. *Szeretetintézményeink.* 1. Diakonissza intézetünk és kórháza. 2. Árvaházunk. 3. Aggmenházaink. 4. Szeretetházaink

IV. *Egyházunk missziói munkái* 1. Egyházunk belmissziói munkái. 2. Az IKE munkája. 3. Az ardeali ref. Leányszövetség. 4. Nőszövetségi munka. 5. A férfiszövetségekről. 6. Iratferjesztéseink. 7. Sáfársági mozgalom. 8. Egyházunk külmissziói munkája.

V. *Egyéb egyházi munkák.* 1. Egyházunk időszaki sajtója. 2. A Károli Gáspár Társaság.

2. sz. **Egészségügyi Tanácsadó.** Az ardeali magyar nép számára. Irta: dr. Jancsó Béla. 66 oldal. Ára 10 Lei

3. sz. **Szórványainkról.** Irták: Földes Károly, Gergely Ferenc, Horváth Jenő, Kovács Pál, Sass Kálmán és Szigethy Béla. 148 oldal. Ára 28 Lei.

E könyv tartalma: 1. A szórványkérdés hunedoarai szemmel. 2. A ciucmegyei ref. diaszpóramisszióról. 3. A regáti misszió. 4. A királyhágómelléki ref. egyházkerület szórványai. 5. A mezősegyesi szórványok. 6. A megoldott kérések. A nagysajói egyházmegye szórványai.

4. sz. **Két tűz között.** A református egyház a modern magyar irodalom tükrében. Irta: László Dezső. 48 oldal. Ára 14 Lei.

5. sz. **Isten Igéjének szolgálata.** Irta: Barth Károly. Fordította: Pilder Mária. Ára 10 Lei.

6. sz. **A Reformáció mint üdvöztetés.** Irta: Barth Károly. Fordította: Pilder Mária. Ára 10 Lei.

7. sz. **Isten akarata és a mi kívánságaink.** Irta: Barth Károly. Fordította: Pilder Mária. Ára 10 L.

8. sz. **A református tan, annak lényege és feladata.** Irta: Barth Károly. Fordította: M. Nagy Ottó. Ára: 18 Lei.

Megrendelhetők az „Ifjú” kiadóhivatalában, Cluj, Ref. Theologia

A zarándok útja

Irta: BUNYAN JÁNOS. Fordította: SZABADI BÉLA.
Olcsó népies kiadás. — Ára 25 Lei.

Mit cselekedjem?

Legujabb „Élőkönyv“. A szolgálati munka vezérfonala.
Irta: László Dezső. — Ára: 16 Lei.

Az IKE munka alapjai.

Irta: László Dezső. Ára 18 Lei.

Kénes gyufák Miből élnek az emberek?

Két egyfelvonásos szindarab. Ára 8 Lei.

Az IKESzO munkája.

Irták: Dr. Tavaszy Sándor és László Dezső.

Ő zörgetett Magasságok felé Liliomok mezején Az Úr felettünk

cimű egyfelvonásos vallásos tárgyú szindarabok. A 4 mű ára 18 L.

A mi dalaink

120 eredeti népdalt tartalmazó könyv. — Ára 15 Lei.

A mi játékaink

100 társas-játék leírását tartalmazó könyv. — Ára 12 Lei.

Megrendelhetők az „Ifjú“ kiadóhivatalában, Cluj, Ref. Theologia.